

Т.В. Момот, Г.Г. Соболєва

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з вивчення курсу та виконання курсової роботи з дисципліни

„ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА”

Харків – ХНАМГ – 2008

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ МІСЬКОГО
ГОСПОДАРСТВА**

Т.В. Момот, Г.Г. Соболєва

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

з вивчення курсу та виконання курсової роботи з дисципліни

„ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА”

(для студентів 2,3 курсів навчання денної форми
за спеціальностями «Економіка підприємства», «Облік і аудит» напряму
0501 «Економіка і підприємництво»)

Навчальний посібник з вивчення курсу та виконання курсової роботи з дисципліни "ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА" (для студентів 2,3 курсів навчання денної форми за спеціальностями «Економіка підприємства», «Облік і аудит» напряму 0501 «Економіка і підприємництво») / Укл. Т.В. Момот, Г.Г. Соболева. - Харків: ХНАМГ, 2008. - 119с.

Укладачі: проф., д.е.н. Т.В. Момот, ас. Г.Г. Соболева

Рецензент: проф., д.т.н. В.І. Торкатюк

Рекомендовано Вченою радою Харківської національної академії міського господарства,
протокол № 8 від 28 «березня» 2008 р.

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Мета і завдання курсової роботи	9
2. Загальні вимоги до курсової роботи	11
3. Склад курсової роботи	14
4. Склад основної частини курсової роботи	16
5. Рекомендації щодо розробки курсової роботи	18
Розділ 1. Підприємство - первинна ланка національної економіки	18
1.1. Поняття, цілі й напрямки діяльності підприємства	18
1.2. Правові основи функціонування підприємства	18
1.3. Зовнішнє середовище функціонування підприємства	18
1.4. Організаційна структура управління підприємством	19
1.5. Аналітична оцінка структури активів та капіталу підприємства	19
Висновки до розділу 1	19
Розділ 2. Основні фонди підприємства	20
2.1. Поняття, класифікація та оцінка основних фондів	20
2.2. Аналітична оцінка складу, технічного стану, руху й ефективності використання основних фондів підприємства.	24
2.3. Амортизація основних фондів	27
2.4. Способи ефективного використання основних фондів підприємства, що розглядається	30
Висновки до розділу 2	30
Розділ 3. Оборотні засоби підприємства	31
3.1. Оборотні засоби підприємства: функціональна та елементна структура, джерела формування	31

3.2.	Аналітична оцінка елементної структури оборотних засобів і структури джерел їх формування на підприємстві, що розглядається	32
3.3.	Дебіторська заборгованість підприємства: види, чиста вартість реалізації, розрахунок резерву сумнівних боргів	33
3.4.	Аналітична оцінка показників ефективності використання оборотних засобів підприємства. Вплив оборотності оборотних засобів на кінцеві результати роботи підприємства	34
3.5.	Заходи для підвищення ефективності використання оборотних засобів підприємства, що розглядається	38
	Висновки до розділу 3	39
Розділ 4.	Персонал підприємства і продуктивність праці	39
4.1.	Персонал підприємства: поняття, класифікація і структура	39
4.2.	Система оцінки трудового потенціалу підприємства і організація оплати праці	42
4.3.	Продуктивність праці персоналу: сутність, методи визначення і чинники зростання	60
4.4.	Формування стратегії щодо розвитку та ефективного використання трудових ресурсів підприємства	66
	Висновки до розділу 4	71
Розділ 5.	Результати та ефективність діяльності підприємства	71
5.1.	Оцінка витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)	71
5.2.	Формування і використання прибутку підприємства	80
5.3.	Оцінка фінансово-економічного стану підприємства	84
5.4.	Аналіз ефективності діяльності підприємства	89
5.5.	Чинники зростання ефективності діяльності підприємства	92
	Висновки до розділу 5	94
6.	Захист курсової роботи	95

Джерела інформації для проведення розрахунків	95
Оформлення завдання на виконання курсової роботи	96
Інформаційно-методичне забезпечення	98
Додатки	103

Вступ

В сучасних умовах підприємство є головним структуроутворюючим елементом економіки. На підприємствах зосереджено найбільш кваліфіковані кадри, вирішуються питання оптимального використання ресурсів, високопродуктивної техніки та новітніх технологій, розробляються бізнес-плани, здійснюється ефективне управління. Усе це вимагає фундаментальних і глибоких економічних знань, а отже, і відповідної підготовки фахівців з економіки.

Програма вивчення нормативної дисципліни «Економіка підприємства» складена відповідно до місця та значення дисципліни за структурно - логічною схемою, передбаченою освітньо-професійною програмою підготовки бакалавра економічних спеціальностей, і охоплює всі змістовні модулі, передбачених стандартом.

Предметом вивчення дисципліни «Економіка підприємства» є економічний механізм функціонування підприємства, формування та використання його ресурсного потенціалу з метою оптимізації економічних результатів діяльності.

Мета вивчення дисципліни «Економіка підприємства» — надати майбутнім бакалаврам з економіки усіх фахових спрямувань ґрунтовні знання з основних розділів прикладної економіки та зокрема з планування, організації й забезпечення ефективності господарювання на рівні підприємства як первинної ланки суспільного виробництва, а також необхідні практичні навички щодо управління ринковою економікою на сучасному етапі її розвитку.

Досягнення цієї мети включає шість складових компонент:

- вивчення ключових термінів з економіки підприємства з урахуванням міжнародних стандартів;
- вивчення основних принципів організації та ефективності господарювання на рівні підприємства;

- здобуття необхідних практичних навичок управління підприємством у конкурентному середовищі;
- тренінг з управління сучасним підприємством за допомогою ситуаційних вправ;
- формування вмінь ефективного використання ресурсного і виробничо-господарського потенціалу;
- прищеплення вміння творчого пошуку напрямків та резервів удосконалення управління підприємством на основі інвестиційно-інноваційної моделі розвитку.

Міждисциплінарні зв'язки: вивчення дисциплін «Економічна теорія», «Мікроекономіка», «Бухгалтерський облік», «Теорія економічного аналізу», «Інформатика та комп'ютерна техніка», «Системи технологій», передуює вивченню дисципліни «Фінанси підприємства».

У результаті вивчення дисципліни студенту необхідно **знати:**

- сутність та зміст економічних категорій;
- економічні основи функціонування підприємства в системі ринкових відносин;
- методiku розрахунку економічних показників діяльності підприємства,;
- формування і використання виробничого потенціалу, взаємодію усіх видів ресурсів;
- механізм формування та використання доходів і прибутків підприємства від різних видів діяльності;
- шляхи підвищення ефективності використання економічних ресурсів підприємства.

вміти:

- застосовувати теоретичні положення у вирішенні конкретних питань економіки, планування та організації роботи підприємства;
- кількісно оцінювати явища та визначати тенденції зміни показників;

- аналізувати і правильно вирішувати реальні економічні проблеми;
- обґрунтувати напрямки діяльності підприємства, розробляти і реалізовувати плани його розвитку, аналізувати й узагальнювати результати операційної, фінансової та іншої діяльності;
- обирати найбільш перспективні шляхи розвитку виробництва;
- творчо підходити до прийняття управлінських рішень по економіці;
- виявляти резерви підвищення ефективності використання трудових, матеріально-технічних та фінансових ресурсів;
- пропонувати ефективні методи господарювання при зміні ситуації на ринку.

1. Мета і завдання курсової роботи

Виконання курсової роботи з дисципліни "Економіка підприємства" є важливою складовою частиною навчального процесу. **Курсова робота** студентів є однією із форм навчально–виховного процесу, яка охоплює позааудиторну їх роботу. Правильна організація її проведення сприяє активізації мислення, розвитку ініціативи, виробленню навичок самостійної творчої діяльності.

Мета виконання курсової роботи - закріплення та поглиблення теоретичних знань, здобутих при вивченні курсу, освоєння методів виконання широкого кола економічних розрахунків та аналітичного обґрунтування одержаних результатів, формування вміння застосовувати їх у практичному вирішенні питань економіки підприємства.

Курсову роботу виконують самостійно студенти за завданням за варіантами, які наведені в додатках. У процесі написання курсової роботи студент має здійснити аналіз основних техніко-економічних показників господарювання, самостійно виконати економічні розрахунки, виявити резерви виробництва і на цій основі обґрунтувати заходи щодо підвищення ефективності діяльності підприємства. Доцільним є узагальнення вітчизняного і зарубіжного досвіду здійснення підприємницької діяльності.

Виконання курсової роботи має сприяти глибшому засвоєнню студентами дисципліни "Економіка підприємства", спонукати ґрунтовно вивчати законодавчі акти з питань економічних відносин, спеціальні наукові видання. У процесі виконання роботи студент повинен самостійно знайти й вивчити літературу з теоретичних питань, здійснити аналіз статистичних даних підприємства, показати вміння вирішувати економічні завдання, застосовувати теоретичні положення у розв'язанні конкретних питань економіки підприємства.

Навчально-методичний посібник містить перелік основних питань для

поглибленого вивчення студентами тематики курсу, індивідуальні завдання, а також список рекомендованої літератури. Під час виконання курсової роботи слід дотримуватися послідовності питань, зазначених у методичних вказівках. Після перевірки курсової роботи викладач повертає його студенту для захисту.

Вирішення задач даної курсової роботи потребує розуміння теоретичного курсу та творчого підходу. Курсовій роботі студентів передують лекції, на яких розглядаються базові та проблемні положення курсу.

Пристаюючи до вирішення індивідуальних завдань, необхідно вивчити теорію, прослухавши лекції та опрацювавши відповідний матеріал за підручниками, нормативною та додатковою літературою, науковими розробками та новими матеріалами періодичних видань.

Курсова робота вважається виконаною, якщо студент правильно зробив розрахунки, визначив актуальність проблеми, її практичну значимість, методи розробки, проведено співбесіду з викладачем, яку оцінено останнім позитивно.

Якщо студент під час виконання курсової роботи не зміг виконати завдання або у нього виникли додаткові питання і труднощі, він повинен звернутися до викладача за консультацією у день передбачений графіком консультацій.

Студенти, які не виконали контрольну роботу згідно з навчальним планом, до іспиту не допускаються.

2. Загальні вимоги до курсової роботи

Курсова робота - це самостійне науково-практичне дослідження, що дає змогу оцінити якість знань студента, його вміння застосовувати їх на практиці.

Виконуючи роботу, студент має навчитися користуватися спеціальною літературою, самостійно її аналізувати і узагальнювати.

Матеріал курсової роботи повинен бути викладений відповідно до вимог законів формальної логіки - закону тотожності, закону суперечності, закону достатнього обґрунтування, що означає наступне:

- не можна висловлювати два суперечливих судження про один предмет;
- кожна висловлена думка, твердження мають бути достатньо обґрунтовані.

Результати дослідження слід викласти у вигляді конкретних висновків і пропозицій.

Студенти повинні писати курсову роботу обов'язково на матеріалах конкретного підприємства.

Роботу виконують у вигляді пояснювальної записки обсягом 60-100 сторінок рукописного тексту (30-50 сторінок за допомогою комп'ютера) формату А4.

Курсова робота має бути літературно й технічно грамотно виконана, відповідати діючим державним стандартам й нормам. У готовому (чистовому) тексті не дозволяється робити виправлення, закреслення, вставки, а також скорочувати слова й використовувати аббревіатури (крім загальноприйнятих).

Зібраний статистичний матеріал необхідно ретельно опрацювати, згрупувати, класифікувати, звести у таблиці, зробити порівняльний аналіз. Подати цей матеріал можна також у вигляді діаграм, графіків, схем та ін.

Таблиці, діаграми, схеми, графіки виконують відповідно до чинних стандартів.

Складні таблиці, які не вміщуються в тексті, а також інші допоміжні

матеріали включають в додатки до роботи. При цьому в тексті на них наводять посилання.

На всі таблиці, схеми, рисунки, діаграми, графіки, що мусять мати окрему наскрізну нумерацію, у тексті слід робити посилання. Назви таблиць повинні відображати основний зміст ілюстративного матеріалу, період часу, за який наводяться дані, а також одиниці виміру, в графіках та діаграмах зазначають масштаб.

Таблиці мають супроводжуватись висновками, що впливають з аналізу наведених у них даних. При цьому основну увагу слід звертати на пошук резервів виробництва.

У роботі не може бути повторень, надмірного цитування. Цитати мають бути короткими й органічно пов'язуватися з основним текстом. На використані у роботі цифрові дані, цитати, таблиці повинні бути посилання із зазначенням джерел. Посилання на джерела слід робити після викладення тексту. При цьому назву джерел вказують не на кожній сторінці, а використовують для цього список джерел, що наводиться у кінці роботи. Після цитати у фігурних дужках зазначають порядковий номер джерела відповідно до загального списку використаних джерел, а після коми - сторінку, на якій розміщено текст цитати. Отже, посилання на джерело матиме такий вигляд: [5, с.17].

Курсова робота повинна бути зброшурована у твердій обкладинці, написана чорнилом одного кольору (можливий будь-який, крім червоного), чітким почерком. Всі сторінки слід пронумерувати - порядковий номер ставлять у правому верхньому куті сторінки. Титульний аркуш оформлюють згідно з встановленими вимогами,

Список використаних джерел необхідно складати у такому порядку: спочатку наводять законодавчі й нормативні акти (закони, укази тощо), статистичні довідники, загальну та спеціальну літературу за алфавітом. Для книг вказують їх автора, повну назву, номер тому, частини, місце видання (місто), назву видавництва, рік видання, номер сторінки. Для

журналів – автора статті, її повну назву, назва журналу, рік і номер видання, номер сторінки. Для газет - автора статті, її назву, назву газети, номер і дату випуску. Список літератури повинен включати тільки ті джерела, які використані при виконанні курсової роботи.

У список ***використаних джерел*** включаються всі використані джерела в наступному порядку:

1. Документи і матеріали Верховної Ради і уряду України, що перераховуються в хронологічному порядку.
2. Джерела статистичних даних.
3. Спеціальна література, монографії, статті і інші джерела, які наводяться в алфавітному порядку.

Додаток оформлюється як продовження роботи. Кожний додаток починається з нової сторінки. В правому верхньому куті пишеться слово «Додаток» і проставляється його номер.

На останній сторінці студент ставить свій підпис і дату виконання курсової роботи.

3. Склад курсової роботи

До складу курсової роботи входять:

Титульний аркуш.

1. Завдання на виконання курсової роботи.
2. Зміст курсової роботи.
3. Вступ.
4. Основна частина курсової роботи.
5. Заключна частина.
6. Список використаної літератури.
7. Додатки.

Вступ: обґрунтування актуальності теми та визначення мети виконання і завдань курсової роботи.

У *вступі* розкривається:

1. Актуальність проблеми, визначається важливість і необхідність розробки.
2. Визначається мета дослідження.
3. Предмет дослідження – це питання, у межах яких вирішується задача.
4. Об'єкт дослідження – підприємство для якого вирішуються задачі курсової роботи.
5. Задачі дослідження. Визначаються задачі, які необхідно розробити для досягнення даної мети. Ключовими словам є:
 - проаналізувати...
 - визначити...
 - розрахувати...
 - розробити...
 - співставити...
 - дати оцінку...

6. Методи дослідження – аналітичний, нормативний, економіко – математичний, статистичне моделювання та інші, що застосовуються у розрахунках.
7. Структура і обсяг роботи. Робота складається із вступу,розділів, висновків, списку використаної літератури і додатків. Текстова частина (без бібліографії і додатків) викладена на сторінках друкованого тексту і складає рисунків, таблиць, графіків, діаграм. У додатку розміщені результати експериментальних розрахунків. Список використаної літератури включає найменувань.

Основна частина: виклад матеріалу кожного розділу курсової роботи має здійснюватися у такій послідовності:

- виклад основних теоретично-розрахункових і методологічних положень, що розглядаються;
- економічні розрахунки і аналіз обраного об'єкта дослідження;
- обґрунтування і узагальнення отриманих результатів і заходів щодо поліпшення економічного становища та шляхів вирішення питань, які досліджуються, відповідні висновки.

Заключна частина: виклад основних результатів дослідження та основних заходів щодо ефективного вирішення питань, що розглядалися у роботі.

Список використаної літератури: при складанні бібліографії передусім слід звернути увагу на рік видання літературного джерела. Користуватися треба тільки новими виданнями. Обов'язково слід вивчити й використати у процесі написання курсової роботи нормативні акти (закони, декрети постанови тощо).

4. Склад основної частини курсової роботи

Розділ 1. Підприємство - первинна ланка національної економіки

- 1.1 Поняття, цілі й напрямки діяльності підприємства
- 1.2 Правові основи функціонування підприємства
- 1.3 Зовнішнє середовище функціонування підприємства
- 1.4 Організаційна структура управління підприємством
- 1.5 Аналітична оцінка структури активів та капіталу підприємства

Висновки до розділу 1.

Розділ 2. Основні фонди підприємства

- 2.1 Поняття, класифікація та оцінка основних фондів
- 2.2 Аналітична оцінка складу, технічного стану, руху й ефективності використання основних фондів підприємства. Амортизація основних фондів
- 2.3 Способи ефективного використання основних фондів підприємства, що розглядається

Висновки до розділу 2.

Розділ 3. Оборотні засоби підприємства

- 3.1 Оборотні засоби підприємства: функціональна та елементна структура, джерела формування
- 3.2 Аналітична оцінка елементної структури оборотних засобів і структури джерел їх формування на підприємстві, що розглядається
- 3.3 Дебіторська заборгованість підприємства: види, чиста вартість реалізації, розрахунок резерву сумнівних боргів
- 3.4 Аналітична оцінка показників ефективності використання оборотних засобів підприємства
- 3.5 Вплив оборотності оборотних засобів на кінцеві результати роботи підприємства
- 3.6 Заходи для підвищення ефективності використання оборотних засобів підприємства, що розглядається

Розділ 4. Персонал підприємства і продуктивність праці

4.1 Персонал підприємства: поняття, класифікація і структура

4.2 Система оцінки трудового потенціалу підприємства і організація оплати праці

4.3 Продуктивність праці персоналу: сутність, методи визначення і чинники зростання

4.4 Формування стратегії щодо розвитку та ефективного використання трудових ресурсів підприємства

Висновки до розділу 4

Розділ 5 Результати та ефективність діяльності підприємства

5.1 Оцінка витрат на виробництво продукції (робіт, послуг)

5.2 Формування і використання прибутку підприємства

5.3 Оцінка фінансово-економічного стану підприємства

5.4 Аналіз ефективності діяльності підприємства

5.5 Чинники зростання ефективності діяльності підприємства

Висновки до розділу 5.

5. Рекомендації щодо розробки курсової роботи

Розділ 1: " Підприємство - первинна ланка національної економіки"

У підрозділі 1.1 "Поняття, цілі й напрямки діяльності підприємства" розкрити поняття "підприємство", визначити місію, систематизувати цілі й напрямки діяльності підприємства, що розглядається.

У підрозділі 1.2 "Правові основи функціонування підприємства" згідно з Господарським кодексом України слід відобразити загальну схему створення підприємства, склад установчих документів. Відповідно до завдання на виконання курсової роботи, для вказаної організаційно-правової форми підприємства визначити основні особливості, форму власності, вимоги до розміру статутного фонду, склад засновників, їх відповідальність за результати діяльності підприємства.

У підрозділі 1.3 "Ринкове середовище функціонування підприємства" оцінити макроекономічне середовище функціонування підприємств в Україні, взаємодію підприємства з найбільш важливими елементами ринкової інфраструктури, розкрити загальновизнані у підприємницькій діяльності принципи й етичні норми поведінки суб'єктів господарювання на ринку.

Фактори зовнішнього середовища функціонування підприємства доцільно розділяти на фактори непрямого впливу і фактори безпосереднього впливу.

Фактори зовнішнього середовища непрямого впливу, що суттєво впливають на формування стратегії підприємства включають: економічні, технологічні, соціальні, політичні, ринкові й міжнародні фактори.

До факторів зовнішнього середовища безпосереднього впливу

прийнято відносити: галузь та конкурентне середовище, споживачів, постачальників, партнерів підприємства, профспілки, місцеві органи влади тощо.

Особливо важливим є аналіз *галузових ключових факторів успіху* з урахуванням переважаючих умов розвитку галузі й конкуренції в ній, що залежать від технології, виробництва, реалізації продукції, маркетингу, професійних навичок, організаційних здібностей, інших факторів, починаючи зі стадії обґрунтування корпоративних цілей і рівня можливої ефективності.

У підрозділі 1.4 «Організаційна структура управління підприємством» - дати характеристику внутрішньої структури підприємства, показати склад його підрозділів і систему зв'язків, підпорядкованість та взаємодії між ними.

У підрозділі 1.5 "Аналітична оцінка структури активів та капіталу підприємства" за вихідними даними для підприємства, що розглядається, виконати розрахунки структури активів (необоротні активи та оборотні активи) й капіталу (власний капітал і позиковий капітал) підприємства. Проаналізувати структурні зміни за зазначеними елементами протягом року. Структури активів і капіталу підприємства подати у графічному вигляді.

У висновках до розділу 1:

- дати власну оцінку ринкового середовища і законодавчих засад функціонування українських підприємств у сучасних умовах;
- визначити ряд особливостей економіки сучасних вітчизняних підприємств,
- визначити місце підприємства, що розглядається, у сучасній економічній системі.

Розділ 2. Основні фонди підприємства

У підрозділі 2.1 "Поняття, класифікація та оцінка основних фондів" дати визначення основних фондів підприємства, вказати їх особливості відносно характеру виробничого функціонування та участі у виробництві продукції.

Під терміном *"основні фонди"* слід розуміти матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, і вартість яких поступово зменшується у зв'язку з фізичним або моральним зносом.

Студенту слід ознайомитися з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 7 "Основні засоби", затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 27.04.2000 р. № 92 із змінами і доповненнями, внесеними наказами Міністерства фінансів України, згідно з яким *основні засоби* визначаються як матеріальні активи, які підприємство утримує з метою використання їх у процесі виробництва або постачання товарів, надання послуг, здавання в оренду іншим особам або для здійснення адміністративних і соціально-культурних функцій, очікуваний строк корисного використання (експлуатації) яких більше одного року (або операційного циклу, якщо він довший за рік).

Об'єкт основних засобів - закінчений пристрій з усім приладдям до нього або окремих конструктивно відокремлених предметів, призначений для виконання певних самостійних функцій, чи відокремлений комплекс конструктивно з'єднаних предметів одного або різного призначення, що мають для їх обслуговування загальні пристосування, приладдя, керування і єдиний фундамент, унаслідок чого кожен предмет може виконувати свої функції, а комплекс - певну роботу тільки у складі комплексу, а не самостійно.

Далі слід розглянути класифікацію основних фондів за видовою (технологічною) структурою, за призначенням, ступенем участі у

виробничому процесі.

Необхідною умовою правильного обліку й планування відтворення основних фондів підприємств є їхня класифікація. Найбільше економічне значення має **видова (технологічна) класифікація**, згідно з якою всі основні фонди за ознакою подібності їхнього функціонального призначення та натурально-речового складу розподіляються на такі види: земельні ділянки, будівлі, споруди, передавальні пристрої, машини та устаткування (силові машини та устаткування, робочі машини та устаткування, вимірювальні й регулюючі прилади і пристрої, лабораторне обладнання, обчислювальна техніка), транспортні засоби, господарський інвентар, інструмент, виробничий інвентар і приладдя, робоча і продуктивна худоба, багаторічні насадження, інші основні фонди.

Співвідношення окремих видів (груп) основних фондів, виражене у відсотках до їхньої загальної вартості на підприємстві, визначає **видову (технологічну) структуру** використовуваних засобів праці.

За ступенем участі у виробничому процесі основні фонди поділяють на дві частини: **активну**, яка безпосередньо бере участь у виробничому процесі і завдяки цьому забезпечує належний обсяг та якість продукції, і **пасивну**, що створює умови для здійснення процесу виробництва.

Для встановлення норм амортизаційних відрахувань згідно із Законом України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 22 травня 1997 р. із змінами, внесеними згідно із Законом України від 24.12.2002 р. № 349-IV, основні фонди розподілені за такими групами:

група 1 - будівлі, споруди, їх структурні компоненти і передавальні пристрої, в тому числі жилі будинки та їх частини (квартири і місця загального користування), вартість капітального поліпшення землі;

група 2 - автомобільний транспорт і вузли (запасні частини) до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, устаткування та приладдя до них;

група 3 - будь-які інші основні фонди, не включені до груп 1, 2 і 4;

група 4 - електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичного оброблення інформації, пов'язані з ними засоби зчитування або друку інформації, інші інформаційні системи, комп'ютерні програми, телефони (в тому числі стільникові), мікрофони і рації, вартість яких перевищує вартість малоцінних товарів (предметів).

Наступним проблемним напрямком є оцінка і процес відтворення основних виробничих фондів підприємства. При цьому слід визначити необхідність використання таких видів оцінки основних фондів: за первісною (початковою), відновною, залишковою вартістю. Визначити сутність фізичного і морального зношення засобів праці. Розкрити необхідність та порядок здійснення переоцінки основних фондів.

Оцінка основних фондів підприємства є грошовим вираженням їхньої вартості.

Первісна (початкова) вартість основних фондів - історична (фактична) собівартість необоротних активів у сумі грошових коштів або справедливої вартості інших активів, сплачених (переданих), витрачених для придбання (створення) основних фондів. Наприклад, нове виробниче приміщення зараховують на баланс підприємства за кошторисною вартістю його будівництва. Первісна вартість будь-якого виробничого устаткування, крім його ціни, включає витрати на його транспортування і установку на місці використання. За цією вартістю основні фонди обліковуються на балансі підприємства протягом усього періоду їхнього функціонування (*рядок 031 балансу станом на 1.01.2008 р.*).

Відновлена вартість основних фондів - це вартість їхнього відтворення за сучасних умов виробництва. Вона враховує витрати, як і первісна вартість, але за сучасними цінами. Зі зміною умов виробництва й цін на ті самі елементи засобів праці між первісною і відновленою вартістю основних фондів виникає розбіжність, яка призводить до ускладнення

обліку й поточного регулювання процесу відтворення основних фондів. Для забезпечення порівнянності вартісної оцінки основних фондів періодично проводять їхню *переоцінку* за відновною вартістю.

Залишкова вартість основних фондів характеризує їхню вартість, ще не перенесену на вартість виготовленої продукції (виконаної роботи, наданої послуги). Вона є розрахунковою величиною і визначається як різниця між первісною вартістю і накопиченою на момент обчислення сумою спрацювання основних фондів (*рядок 030 балансу станом на 1.01.2008р.*).

Ліквідаційна вартість - сума коштів або вартість інших активів, яку підприємство очікує отримати від реалізації (ліквідації) необоротних активів після закінчення строку їх корисного використання (експлуатації), за вирахуванням витрат, пов'язаних з продажем (ліквідацією).

Переоцінена вартість - вартість основних засобів після їх переоцінки.

Підприємство переоцінює об'єкт основних засобів, якщо його залишкова вартість значно (більше ніж на 10 відсотків) відрізняється від справедливої вартості на дату балансу. У разі переоцінки об'єкта основних засобів на ту саму дату здійснюється переоцінка всіх об'єктів групи основних засобів, до якої належить цей об'єкт.

Переоцінену первісну вартість і суму зносу об'єкта основних засобів визначають множенням відповідно первісної вартості і суми зносу об'єкта основних засобів на індекс переоцінки. Індекс переоцінки визначається діленням справедливої вартості об'єкта, що переоцінюється, на його залишкову вартість.

Зношення основних фондів, тобто втрата ними частини вартості є фізичним і моральним.

Фізичне зношення - це втрата основними фондами їх споживчих якостей. Мірилом фізичного зношення є коефіцієнт фізичного зношення основних фондів ($K_{ф.знош}$), що обчислюється за формулою:

$$K_{\text{ф.знош}} = \frac{A}{B_n},$$

де A - сума амортизаційних відрахувань від початку служби (сума зношення), грн;

B_n - первісна вартість основних фондів, грн.

Моральне зношення являє собою передчасне (до закінчення строку фізичної служби) знецінення основних фондів, викликане або здешевленням відтворення основних фондів (моральне зношення першого роду), або використанням більш продуктивних засобів праці (моральне зношення другого роду).

Мірилом *морального зношення 1-го роду* є коефіцієнт морального зношення 1-го роду ($K_{\text{м.знош.1}}$), що обчислюється за формулою

$$K_{\text{м.знош.1}} = (B_n - B_v) / B_n,$$

де B_v - відновна вартість основних фондів.

Моральне зношення 2-го роду оцінити неможливо, тому що воно є різним для різних споживачів.

Загальний коефіцієнт зношення основних фондів ($K_{\text{заг.знош.}}$) визначається як:

$$K_{\text{заг.знош.}} = 1 - (1 - K_{\text{ф.знош}}) * (1 - K_{\text{м.знош.1}}).$$

У підрозділі 2.2 "Аналітична оцінка складу, технічного стану, руху та ефективності використання основних фондів підприємства" на основі аналізу статистичних даних підприємства, що розглядається оцінити склад основних фондів, їх технічний стан, рух та ефективність використання.

Аналіз стану основних засобів підприємства доцільно подати у табл. 2.1.

**Таблиця 2.1 - Інформація про основні засоби підприємства
(за залишковою вартістю)**

Найменування основних засобів	Власні основні засоби, тис. грн.		Орендовані основні засоби, тис. грн.		Основні засоби, всього, тис. грн.	
	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду	на початок періоду	на кінець періоду
1. Виробничого призначення:						
- будівлі та споруди						
- машини та обладнання						
- транспортні засоби						
- інші						
2. Невиробничого призначення:						
- будівлі та споруди						
- машини та обладнання						
- транспортні засоби						
- інші						
Усього						
Пояснення:						

Для характеристики руху основних фондів на підприємстві використовують такі показники:

- коефіцієнт вибуття - відношення обсягу вибуття основних фондів до їхньої наявності на початок року;
- коефіцієнт оновлення - відношення абсолютної суми введення основних фондів до їх наявності на кінець року.

Склад і рух основних засобів підприємства детально подано в розділі II форми 5 «Примітки до річної фінансової звітності» (див. Додаток). Оцінку стану основних засобів підприємства доцільно виконувати за показниками, наведеними у табл. 2.2.

Таблиця 2.2 - Оцінка стану основних засобів підприємства

Найменування показників	Код рядка	На початок року	На кінець року	Зміни
1. Коефіцієнт зносу	(ряд.032)ф1/(ряд.031)ф1*100			
2. Коефіцієнт вибуття	(гр.8 ряд.260)ф5 / (гр.3 ряд 031) ф1 * 100%			
3. Коефіцієнт оновлення основних засобів	(гр.5 ряд.260)ф5 / (гр.4 ряд.031)ф1			

Ефективність використання основних фондів характеризується рядом показників, що поділяються на узагальнюючі й часткові.

Основними із узагальнюючих показників використання основних фондів є:

фондовіддача ($\Phi_в$), грн./грн.:

$$\Phi_в = Q / S_{сер.},$$

де Q - обсяг реалізованої продукції (виконаних робіт, послуг) підприємства за рік, грн;

$S_{сер.}$ - середньорічна вартість основних фондів підприємства, грн;

фондоємкість ($\Phi_м$), грн./грн. - є оберненим показником до фондовіддачі:

$$\Phi_м = S_{сер.} / Q, \Phi_м = 1 / \Phi_в,$$

фондоозброєність праці ($\Phi_о$), грн./чол.:

$$\Phi_о = S_{сер.} / Ч$$

де $Ч$ - середньоспискова чисельність промислово-виробничого персоналу, чол.

Середньорічна вартість основних фондів ($S_{сер.}$) обчислюється за формулою

$$S_{сер.} = S_{поч.} + S_{вв.} * T_{вв.} / 12 - S_{вив.} * T_{вив.} / 12,$$

де $S_{поч.}$ - вартість основних фондів на початок року, грн.;

$S_{вв.}$ - вартість введених протягом року основних фондів, грн.;

$T_{вв.}$ - кількість місяців до кінця року, протягом яких функціонуватимуть введені основні фонди;

$S_{вив.}$ - вартість виведених з експлуатації основних фондів протягом року, грн.;

$T_{\text{вив.}}$ - кількість місяців до кінця року з моменту виведення з експлуатації основних фондів.

До показників ефективності відтворення основних фондів доцільно включити:

- коефіцієнт інтенсивного оновлення - співвідношення обсягів вибуття і введення в дію за певний період;
- коефіцієнт оптимальності вибуття основних фондів - відношення фактичного коефіцієнта вибуття до нормативного.

У підрозділі 2.3 «Амортизація основних фондів» розкрити сутність амортизації основних фондів підприємства. На прикладі підприємства, що розглядається визначити суму амортизаційних відрахувань із застосуванням існуючих методів розрахунку, а саме: прямолінійного, зменшувального залишку, кумулятивного, прискореної амортизації.

Процес відшкодування зношення основних фондів здійснюється шляхом амортизації. **Амортизація** - систематичний розподіл вартості, що амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації). Об'єктом амортизації є основні фонди (крім землі).

Згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №7 "Основні засоби" нарахування амортизації здійснюється протягом строку корисного використання (експлуатації) об'єкта, який встановлюється підприємством, при визнанні цього об'єкта активом (при зарахуванні на баланс), і призупиняється на період його реконструкції, модернізації, добудови, дообладнання та консервації.

Строк корисного використання (експлуатації) - очікуваний період часу, протягом якого необоротні активи будуть використовуватися підприємством або з їх використанням буде виготовлено (виконано) очікуваний підприємством обсяг продукції (робіт, послуг).

При визначенні строку корисного використання (експлуатації) слід урахувати:

- очікуване використання об'єкта підприємством з урахуванням його потужності або продуктивності;
- фізичний та моральний знос, що передбачається; правові або інші обмеження щодо строків використання об'єкта та інші фактори.

Амортизацію основних фондів нараховують із застосуванням таких методів.

1) *прямолінійного*, за яким річна сума амортизації визначається діленням вартості, що амортизується, на очікуваний період часу використання об'єкта основних засобів;

2) *зменшення залишкової вартості*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації і річної норми амортизації. Річну норму амортизації (у відсотках) обчислюють як різницю між одиницею і результатом кореня ступеня кількості років корисного використання об'єкта з результату від ділення ліквідаційної вартості об'єкта на його первісну вартість;

3) *прискореного зменшення залишкової вартості*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток залишкової вартості об'єкта на початок звітного року або первісної вартості на дату початку нарахування амортизації та річної норми амортизації, що обчислюється, виходячи із строку корисного використання об'єкта, і подвоюється;

4) *кумулятивного*, за яким річна сума амортизації визначається як добуток вартості, яка амортизується, і **кумулятивного коефіцієнта**. *Останній* розраховують діленням кількості років, що залишаються до кінця строку корисного використання об'єкта основних засобів, на суму числа років його корисного використання;

5) *виробничого*, за яким місячна сума амортизації визначається як добуток фактичного місячного обсягу продукції (робіт, послуг) і виробничої ставки

амортизації. Виробничу ставку амортизації обчислюють діленням вартості, що амортизується, на загальний обсяг продукції (робіт, послуг), який підприємство очікує виробити (виконати) з використанням об'єкта основних засобів.

Підприємство може застосовувати норми й методи нарахування амортизації основних засобів, передбачені податковим законодавством.

Метод амортизації підприємство обирає самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання.

Метод амортизації об'єкта основних засобів переглядають у разі зміни очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання. Нарухування амортизації за новим методом починають з місяця, наступного за місяцем прийняття рішення про зміну методу амортизації.

Нарухування амортизації проводять щомісячно.

Порядок визначення та нарахування сум амортизаційних відрахувань за методом зменшувального залишку:

- суми амортизаційних відрахувань звітнього періоду визначаються шляхом застосування норм амортизаційних відрахувань для основних фондів груп 1, 2, 3 і 4 з 1 січня 2004 р. викладено в новій редакції згідно із Законом України від 24.12.2002 р. №349-IV, до балансової вартості груп основних фондів на початок звітнього періоду;
- балансову вартість групи основних фондів (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок розрахункового кварталу визначають за формулою

$$B(a) = B(a-1) + П(a-1) - B(a-1) - A(a-1),$$

де

$B(a)$ - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок розрахункового кварталу;

$B(a-1)$ - балансова вартість групи (окремого об'єкта основних фондів групи 1) на початок кварталу, що передував розрахунковому;

$П(a-1)$ - сума витрат, понесених на придбання основних фондів,

здійснення капітального ремонту, реконструкцій, модернізацій та інших поліпшень основних фондів, що підлягають амортизації, протягом кварталу, що передував розрахунковому;

B(a-1) - сума виведених з експлуатації основних фондів (окремого об'єкта основних фондів групи 1) протягом кварталу, що передував розрахунковому;

A(a-1) - сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у кварталі, що передував розрахунковому.

Норми амортизації встановлюють у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного (податкового) періоду в такому розмірі (*в розрахунку на податковий квартал*):

- група 1 - 2 відсотки;
- група 2 - 10 відсотків;
- група 3 - 6 відсотків;
- група 4 - 15 відсотків.

Амортизацію окремого об'єкта основних фондів групи 1 проводять до досягнення балансовою вартістю такого об'єкта ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; амортизацію основних фондів груп 2 і 3 – до досягнення балансовою вартістю групи нульового значення.

У підрозділі 2.4 "Способи ефективного використання основних фондів підприємства, що розглядається" докладно розглянуто дві групи шляхів ефективного використання основних фондів: збільшення екстенсивного завантаження і підвищення інтенсивного навантаження. Кожна з цих груп охоплює певну кількість конкретизованих заходів.

У висновках до розділу запропонувати систему дійових колективних та економічних стимулів ефективного використання основних фондів підприємства, що розглядається.

Розділ 3. Оборотні засоби підприємства

У підрозділі 3.1 "Оборотні засоби підприємства: функціональна та елементна структура, джерела формування" необхідно встановити сутнісну характеристику оборотних засобів як операційної характеристики оборотного капіталу, на основі аналізу виробничо-комерційного циклу підприємства з'ясувати сфери, які вони обслуговують. Треба чітко виокремити оборотні засоби, що обслуговують сфери виробництва та обігу.

Звернути увагу на структурований поділ загальної сукупності оборотних засобів на нормовані й ненормовані, чітко визначити мету нормування і причини неможливості нормувати кошти, віднесені до групи ненормованих оборотних засобів.

На підставі детального вивчення характерних ознак оборотних засобів виокремити певні їх групи у загальній сукупності ресурсів підприємства й визначити виробничо-технологічну структуру оборотних засобів.

У практиці господарської діяльності виокремлюють оборотні засоби у сферах виробництва (оборотні фонди) й обігу (фонди обігу).

Оборотні фонди включають:

- виробничі запаси (сировину, основні й допоміжні матеріали, комплектуючі вироби та інші матеріальні цінності, призначені для виробництва продукції, виконання робіт, надання послуг, обслуговування виробництва й адміністративних потреб);
- незавершене виробництво у вигляді деталей, вузлів, виробів обробка яких не закінчена та незавершених технологічних процесів. Незавершене виробництво на підприємствах, які виконують роботи й надають послуги, складається з витрат на виконання незакінчених робіт (послуг), щодо яких підприємством ще не отримано доходу;
- товари у вигляді матеріальних цінностей, що придбані (отримані) й утримуються підприємством з метою подальшого продажу; малоцінні й швидкозношувані предмети, що використовуються протягом не більше одного року або нормального операційного циклу,

якщо він більше одного року;

- молодняк тварин і тварини на відгодівлі, продукцію сільського й лісового господарства.

Фонди обігу включають:

- готову продукцію, що виготовлена на підприємстві, призначена для продажу і відповідає технічним та якісним характеристикам, передбаченим договором або іншим нормативно-правовим актом;
- грошові кошти на розрахункових рахунках;
- дебіторську заборгованість;
- інші оборотні кошти.

Наступний крок - визначення і класифікація джерел, за рахунок яких здійснюється формування оборотних засобів підприємства.

У підрозділі 3.2 "Аналітична оцінка елементної структури оборотних засобів та структури джерел їх формування на підприємстві, що розглядається", використовуючи дані фінансової звітності підприємства та інформаційні документи засобів масової інформації, дослідити динаміку трансформацій функціональної та елементної структури оборотних засобів підприємства.

Динаміку структури оборотних засобів підприємства визначають за допомогою аналітичної табл. 3.1.

Таблиця 3.1 – Структура оборотних активів підприємства

Найменування статей	На початок періоду		На кінець періоду		Зміни		
	абс., тис. грн.	відн., %	абс., тис. грн.	відн., %	абс., тис. грн.	відн., %	темпи зростання, %
1. Запаси							
2. Дебіторська заборгованість							
3. Грошові кошти							
4. Інші оборотні активи							
Усього оборотних активів							

Результати доцільно подати у вигляді діаграм.

Аналіз внутрішньої структури оборотних засобів підприємства здійснюють на основі даних другого розділу форми №1 «Баланс».

Якщо в структурі переважає частка дебіторської заборгованості, то аналіз потрібно будувати по таких двох напрямках:

- проаналізувати обсяг реалізованої продукції;
- звернути увагу на розмір простроченої дебіторської заборгованості (розділ 9 Додатку до річної фінансової звітності за формою № 5).

Якщо у звітному періоді відбувається збільшення розміру запасів, то необхідно розрахувати зростання оборотності оборотного капіталу. Порівняти темпи зростання запасів і темпи зростання оборотності запасів.

Низька фінансова активність спостерігається на підприємстві тоді, коли переважають грошові кошти, тобто відбувається процес накопичення. Але низька частка грошових засобів при високій дебіторській заборгованості свідчить про проблеми, які пов'язані з маркетинговою діяльністю.

За аналогією виконати елементні розрахунки джерел формування оборотних засобів підприємства, що розглядається. Результати подати у графічному вигляді.

Завершальним етапом елементних розрахунків оборотних засобів є економічне обґрунтування одержаних структурних трансформацій, визначення чинників, що впливають на динаміку окремих елементів.

У підрозділі 3.3 "Дебіторська заборгованість підприємства: види, чиста вартість реалізації, розрахунок резерву сумнівних боргів" згідно із Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №10 "Дебіторська заборгованість", затвердженим Наказом Міністерства фінансів України від 08.10.99 № 237, визначити та детально проаналізувати дебіторську заборгованість підприємства.

Дебітори - юридичні й фізичні особи, які внаслідок минулих подій

заборгували підприємству певні суми грошових коштів, їх еквівалентів або інших активів.

Дебіторська заборгованість - сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату.

Слід дати визначення довгострокової і поточної дебіторської заборгованості, безнадійного і сумнівного боргу підприємства.

Поточну дебіторську заборгованість за продукцію, товари, роботи, послуги включають до підсумку балансу за чистою реалізаційною вартістю.

Чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості (рядок 160 балансу на 1.01.2008 р.) - це сума поточної дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги за первісною вартістю (рядок 161 балансу на 1.01.2008 р.) з вирахуванням резерву сумнівних боргів (рядок 162 балансу на 1.01.2008 р.).

Для визначення чистої реалізаційної вартості на дату балансу обчислюють величину резерву сумнівних боргів. Величину резерву сумнівних боргів визначають, виходячи з платоспроможності окремих дебіторів або на основі класифікації дебіторської заборгованості.

Класифікація дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги здійснюється групуванням дебіторської заборгованості за строками її непогашення із встановленням коефіцієнта сумнівності для кожної групи. **Коефіцієнт сумнівності** встановлюється підприємством, виходячи з фактичної суми безнадійної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги за попередні звітні періоди. Коефіцієнт сумнівності, як правило, зростає зі збільшенням строків непогашення дебіторської заборгованості. Величину резерву сумнівних боргів визначають як суму добутків поточної дебіторської заборгованості за продукцію, товари, роботи, послуги відповідної групи і коефіцієнта сумнівності відповідної групи.

У підрозділі 3.4 "Аналітична оцінка показників ефективності використання оборотних засобів підприємства. Вплив оборотності

оборотних засобів на кінцеві результати роботи підприємства'' на прикладі підприємства, що розглядається, на основі первинної документації оцінити й економічно обґрунтувати ефективність використання оборотних засобів підприємства за такими показниками:

Коефіцієнт оборотності (кількість оборотів) ($K_{об.}$) показує кількість оборотів за рік і визначається відношенням реалізованої за рік продукції (обсягу виконаних робіт, наданих послуг) до середньорічного залишку оборотних засобів:

$$K_{об.} = Q / S_{оз.},$$

де Q - обсяг реалізованої за рік продукції (обсяг виконаних робіт, наданих послуг), грн.,

$S_{оз.}$ - середньорічна сума залишку оборотних засобів, грн.

За даними фінансової звітності підприємства $K_{об.}$ розраховують за формулою

ф.2 (ряд.010-ряд.015-ряд.020)

$$K_{об.} = \frac{\text{ф.1 (ряд.260 на кінець звітного періоду - ряд.260 на початок звітного періоду)} * 0,5}{\text{ф.1 (ряд.260 на початок звітного періоду + ряд.260 на кінець звітного періоду)} * 0,5}$$

Зменшення значення $K_{об.}$ на кінець звітного періоду в порівнянні з його значенням на початок року свідчить про уповільнення обороту оборотних засобів.

Коефіцієнт завантаження ($K_{зав.}$) - величина, обернена коефіцієнту оборотності, показує, скільки оборотних засобів підприємства припадає на одну гривню реалізованої продукції (виконаних робіт, наданих послуг):

$$K_{зав.} = 1 / K_{об.} = S_{оз.} / Q$$

Тривалість одного обороту ($T_{об.}$) показує тривалість одного обороту оборотних засобів в днях і визначається як:

$$T_{об.} = D / K_{об.}$$

де D - кількість днів у періоді, що розглядається ($D = 360$ для року, $D = 90$ для кварталу і $D = 30$ для місяця).

Час обороту вказує на кількість днів, що були необхідні підприємству для поповнення його оборотних засобів.

Важливими показниками ефективності використання активів є оборотність запасів і тривалість одного обороту запасів.

Коефіцієнт оборотності запасів ($K_{об.з.}$) визначають як відношення собівартості реалізованої продукції до середньої вартості запасів:

ф.2 ряд.040, графа 4

$$K_{об.з.} = \frac{\text{ф.1 (ряд.100 на початок звітнього періоду + ряд.100 на кінець звітнього періоду)} \times 0,5}{\text{ф.2 ряд.040, графа 4}}$$

Значення $K_{об.з.}$ показує, скільки разів у середньому поповнювались запаси підприємства протягом звітнього періоду.

Збільшення питомої ваги виробничих запасів у структурі активів може свідчити про:

- зростання виробничого потенціалу підприємства;
- прагнення за рахунок вкладень у виробничі запаси захистити грошові активи підприємства від знецінення під впливом інфляції;
- нераціональність обраної господарської стратегії, внаслідок чого значна частина поточних активів іммобілізована у запасах, ліквідність яких може бути незначною.

При значному збільшенні запасів і затрат необхідно проаналізувати, чи не відбувається це збільшення за рахунок необґрунтованого відволікання активів з виробничого обороту, що призводить до збільшення кредиторської заборгованості й погіршення фінансового стану підприємства.

Рентабельність оборотних засобів ($P_{об.}$) показує, скільки прибутку підприємство одержало на одну гривню вкладених оборотних засобів, і визначається за формулою

$$P_{об.} = \Pi / S_{оз.}$$

де Π - прибуток, який одержало підприємство в розрахунковому періоді.

Середньомісячний залишок ($S_{oz.mic}$) оборотних засобів обчислюють за формулою

$$S_{oz.mic} = (S_n + S_k) / 2,$$

де S_n , S_k - відповідно залишок оборотних засобів на початок і кінець місяця, грн.

Середньорічний залишок оборотних засобів ($S_{oz.p.}$) визначають за формулою:

$$S_{oz.p.} = (S_1 + S_2 + \dots + S_{12}) / 12,$$

де S_1, S_2, \dots, S_{12} - середньомісячні залишки оборотних засобів, грн.

На базі проведених розрахунків у курсовій роботі слід визначити суму вивільнених (або додатково залучених) в результаті прискорення (або уповільнення) оборотності оборотних засобів

Суму вивільнених в результаті прискорення оборотності оборотних засобів (ΔS_{oz}) можна обчислити за формулою

$$\Delta S_{oz} = Q_{зв.} / 360 * (T_{об.баз.} - T_{об.зв.}),$$

де $Q_{зв.}$ - обсяг реалізованої у звітному році продукції (виконаних робіт, наданих послуг), грн.;

$T_{об.баз.}$, $T_{об.зв.}$ - середня тривалість одного обороту оборотних засобів відповідно в базовому і звітному роках, днів.

Дослідивши показники оборотності, в курсовому проекті слід встановити, яким чином оборотність оборотних засобів впливає на кінцеві результати діяльності підприємства, зокрема приріст прибутку і рівень рентабельності.

Суму приросту прибутку (збитків) ($\Delta\P$), одержаних за рахунок зміни оборотності оборотних засобів можна розрахувати за формулою

$$\Delta\P = \Pi_{в.баз.} * Q_{зв.} / Q_{баз.} * S_{баз.} / S_{зв.} - \Pi_{в.баз.},$$

де $\Pi_{в.баз.}$ - валовий прибуток у базовому році, грн.;

$S_{баз.}$, $S_{зв.}$ - середньорічні залишки оборотних засобів у базовому й звітному роках, грн.;

$Q_{баз.}$ - обсяг реалізації у базовому році, грн.

Вплив використання оборотних засобів на рівень рентабельності підприємства визначають за формулою

$$\Delta P = \Pi_{в.зв.} * 100 / (S_{сер.оф.зв.} + S_{оз.зв.} - \Delta S_{оз.}) - P_{зв.},$$

де ΔP - зміна рівня загальної рентабельності за рахунок зміни середніх залишків оборотних засобів, %;

$\Pi_{в.зв.}$ - валовий прибуток у звітному році, грн.;

$S_{сер.оф.зв.}$ - середньорічна вартість основних фондів у звітному році, грн.;

$\Delta S_{оз.}$ - сума вивільнених в результаті прискорення оборотності оборотних засобів;

$P_{зв.}$ - загальна рентабельність виробництва у звітному році, %.

Наступним етапом розрахунку ефективності використання оборотних засобів підприємством є визначення і обґрунтування операційного й фінансового циклу підприємства.

Операційний цикл (ОЦ) визначають як проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності і отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг за формулою

$$ОЦ = T_{об.з.} - T_{об.дз.},$$

де $T_{об.з.}$ - середня тривалість одного обороту запасу товарно-матеріальних цінностей, днів;

$T_{об.дз.}$ - середня тривалість одного обороту дебіторської заборгованості підприємства, днів.

Фінансовий цикл (ФЦ) визначають як час обігу готівки або час, коли грошові кошти відвернені з обігу, і може бути розрахований за формулою

$$ФЦ = ОЦ - T_{об.кз.},$$

де $T_{об.кз.}$ - середня тривалість одного обороту кредиторської заборгованості підприємства, днів.

У підрозділі 3.5 "Заходи для підвищення ефективності використання оборотних засобів підприємства, що розглядається" на прикладі конкретного підприємства дослідити шляхи підвищення ефективності використання оборотних засобів за рахунок оптимізації

запасів ресурсів і незавершеного виробництва, скорочення тривалості виробничого циклу, поліпшення організації матеріально-технічного забезпечення, прискорення реалізації виробленої продукції.

У висновках до розділу дати комплексне бачення механізму трансформацій оборотних засобів підприємства, вказати на сучасні проблеми нестачі оборотних засобів на підприємстві й шляхи їх поповнення до нормативного рівня за умов кризової ситуації.

Розділ 4: "Персонал підприємства"

У підрозділі 4.1 "Персонал підприємства: поняття, класифікація та структура" дати термінологічне визначення поняття "персонал" у контексті тлумачення трудових ресурсів, кадрів і трудового потенціалу підприємства, встановити його загальні характеристики.

Вивчити класифікаційний поділ персоналу підприємства: за категоріями - на керівників, спеціалістів, службовців, робітників; за участю у виробничому процесі - на промислово-виробничий персонал і персонал непромислових підрозділів; за кваліфікацією - на працівників висококваліфікованих, малокваліфікованих і некваліфікованих; за професією - на слюсарів, механіків, зварювальників тощо.

До будівельно-виробничого персоналу належать працівники, які зайняті на будівельно-монтажних роботах і в підсобних виробництвах; персонал, зайнятий в обслуговуючих та інших господарствах, який безпосередньо бере участь в будівельному виробництві (включаючи господарства, які знаходяться на окремому балансі); працівники транспортних організацій; працівники управлінь виробничо-технологічної комплектації, контор, баз і складів матеріально-технічного постачання; працівники груп проектування організації робіт і проектних бюро (груп); працівники будівельних лабораторій; працівники дирекції підприємства, що будується, ВКБ (УКБ) підприємства, а також окремі працівники, які здійснюють технічний нагляд за будівництвом.

У будівельних підприємствах розрізняють такі групи персоналу:

- персонал, зайнятий на будівельно-монтажних роботах (персонал основної діяльності);
- персонал, зайнятий неосновною діяльністю;
- персонал підсобних виробництв;
- в обслуговуючих та інших господарствах.

До персоналу, зайнятого на будівельно-монтажних роботах,

зокрема, належать працівники:

- зайняті на роботах з будівництва споруд та будівель, в тому числі на будівництві тимчасових (нетитульних) будівель, споруд, пристроїв, що здійснюються за рахунок накладних витрат;

- зайняті на роботах з монтажу устаткування;
- зайняті на роботах з капітального ремонту будівель та споруд;

- зайняті на роботах з виготовлення безпосередньо на будівельному майданчику нестандартизованого і котельно-допоміжного устаткування і зв'язаного з ним ремонту по відновленню і на пусканалагоджувальних роботах;

- зайняті на гідронамивних, буровибухових, розкривних роботах, на роботах з антисептиками, термоізоляційних роботах;

- зайняті первинним окультуренням сільськогосподарських угідь;

- зайняті на роботах з газифікації квартир, що виконуються за рахунок коштів населення, і на інших підрядних роботах;

- апарату будівельно-монтажних підприємств та їх підрядних виробничих одиниць (БУ, БМУ, РБУ, управління механізації, пересувні будівельні формування і т.ін.);

- зайняті безпосередньо на будівельному майданчику (а не у відокремлених підсобних виробництвах) виготовленням бетону, розчину, дозуванням і доставкою до будівельних машин матеріалів, підігріванням бетону, опаленням тепляків;

- зайняті вантажно-розвантажувальними роботами і переміщенням

матеріалів і устаткування в межах робочої зони, тобто від приоб'єктного (дільничного) складу до місця укладання;

- зайняті у відділеннях, підрозділах зв'язку, які обслуговують будівництво, працівники душових, кубових і т.п. підрозділів, які обслуговують робітників безпосередньо на будівельному майданчику, а також робітники, зайняті прибиранням території будівництва і приміщень на будівельному майданчику;

- працівники трестів (що мають підвідомчі виробничі одиниці) контор, управлінь, баз механізації, машинопрокатних (ремонтно-прокатних) баз, механізованих колон, які зайняті експлуатацією і технічним обслуговуванням будівельних машин і механізмів, що обслуговують будівельні, а також промислові та інші організації;

- підрядних виробничих одиниць (БУ, БМУ, РБУ, управлінь механізації, пересувних будівельних формувань тощо), які зайняті експлуатацією та обслуговуванням будівельних машин і механізмів;

- усіх видів охорони (воєнізованої, професійної пожежної, сторожової), які перебувають у штаті даної організації;

- інформаційно-обчислювальних центрів, обчислювальних центрів, машинолічильних станцій (бюро), що перебувають на балансі будівельно-монтажних трестів (будівельних виробничих одиниць), включаючи ті, що виконують роботи і для інших підприємств;

- апарату будівельно-монтажних трестів і підрядних організацій (БУ, БМУ, РБУ, управлінь механізації, пересувних будівельних формувань);

- лабораторій нормативно-дослідних станцій, служб техніки безпеки будівельно-монтажних підприємств та їх виробничих одиниць;

- управлінь виробничо-технологічної комплектації;

- транспорту (автобаз, гаражів у складі треста), будівельних лабораторій, груп проектування організації робіт та проектних бюро (груп).

До персоналу, зайнятого в підсобних виробництвах, належать працівники:

- організаційно відокремлених підсобних виробництв і господарств, які не перебувають на самостійному балансі: бетонного і розчинного виробництва, виробництва залізобетонних і бетонних виробів, блоків і будівельного каміння; цегляного виробництва; кар'єрів з видобутку і переробки каменю, щебеню, піску, гравію та глини; кузень; механічних, столярних, ремонтних та інших майстерень; лісопильного виробництва; лісозаготівель; електростанцій, паросилових установок та інших підсобних виробництв;

- зайняті в механічних, ремонтних та інших майстернях (крім авторемонтних), які перебувають на балансі будівельно-монтажних підприємств та виробничих одиниць.

Важливе значення для підприємства має *структура* його персоналу, тобто співвідношення певних категорій між собою, а також із загальною чисельністю персоналу конкретного підприємства.

За статистичними даними підприємства, що розглядається, розрахувати й проаналізувати структуру персоналу підприємства, порівняти ці дані з даними галузевого й загальнодержавного рівнів, зробити висновки щодо ступеня впливу різних чинників і тенденцій зміни структури персоналу підприємства.

У підрозділі 4.2 "Система оцінки трудового потенціалу підприємства і організація оплати праці" вивчити класифікаційний поділ персоналу підприємства: за категоріями - на керівників, спеціалістів, службовців, робітників; за участю у виробничому процесі - на промислово-виробничий персонал і персонал непромислових підрозділів; за кваліфікацією - на працівників висококваліфікованих, малокваліфікованих і некваліфікованих; за професією - на слюсарів, механіків, зварювальників тощо. При можливості вказати віковий склад персоналу. Визначити структуру персоналу. Проаналізувати організацію оплати праці на підприємстві.

Таблиця 4.1 – Інформація про чисельність працівників і оплату їх праці

Показники	Фактично за період
Середньооблікова чисельність штатних працівників облікового складу (осіб)	
Середня чисельність позаштатних працівників і сумісників (осіб)	
Чисельність працівників, які працюють на умовах неповного робочого часу (дня, тижня) (осіб)	
Фонд оплати праці — всього (тис. грн.)	

Проаналізувати рух персоналу на підприємстві.

Рух персоналу на підприємстві характеризується такими коефіцієнтами:

– **Коефіцієнт плинності персоналу ($K_{пл}$):**

$$K_{пл} = \chi_{зв} / \chi_c,$$

де $\chi_{зв}$ - чисельність звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни або з інших причин, не пов'язаних з виробництвом, чол.,

χ_c - середньооблікова чисельність працівників у цьому ж періоді, чол.;

– **Обороту робочої сили з прийому ($K_{оп}$):**

$$K_{оп} = \chi_n / \chi_c,$$

де χ_n - чисельність прийнятих на роботу за відповідний період, чол.

χ_c - середньооблікова чисельність працівників у цьому ж періоді, чол.;

- **Оборот робочої сили за звільненням ($K_{оз}$):**

$$K_{оз} = \chi_{зв. заг.} / \chi_c,$$

де $\chi_{зв. заг.}$ - кількість звільнених за відповідний період з будь-яких причин, чол.

$Ч_c$ - середньооблікова чисельність працівників у цьому ж періоді, чол.;

- **Рівень дисципліни (РД):**

$$РД = Н / В,$$

де $Н$ - неявки на роботу (людино-дні);

$В$ - усього відпрацьовано (людино-днів);

Співвідношення чисельності окремих категорій працівників (чисельності основних робітників до чисельності допоміжних робітників; чисельності робітників, зайнятих безпосередньо у виробництві, до чисельності працівників апарату управління; чисельність висококваліфікованих і кваліфікованих працівників до загальної кількості робітників тощо).

Економічний ефект від зниження плинності визначають через економію робочого часу і додатковий випуск продукції.

Економію робочого часу визначають за формулою

$$E_{\text{часу}} = Ч_{\text{пзв.}} * t$$

де $E_{\text{часу}}$ - економія робочого часу, днів;

$Ч_{\text{пзв.}}$ - чисельність звільнених за власним бажанням, за порушення трудової дисципліни або з інших причин, не пов'язаних з виробництвом, чол.,

t - втрати часу у зв'язку з плинністю, тобто час на заміщення необхідною робочою силою одного звільненого, днів.

Додатковий випуск продукції обчислюють за формулою

$$B_{\text{дод.}} = E_{\text{часу}} * B_{\text{пл.}},$$

де $B_{\text{дод.}}$ - додатковий випуск продукції, грн.,

$B_{\text{пл.}}$ - плановий виробіток на одного працюючого за один люд-день, грн.

Організація оплати праці на підприємстві включає 4 елементи:

1. Формування фонду оплати праці.
2. Нормування праці.

3. Розробка тарифної системи (тарифне нормування праці).
4. Розробка ефективних систем оплати праці.

Фонд заробітної плати підприємства складається з 3-х елементів:

1. Основна заробітна плата.
2. Додаткова заробітна плата.
3. Інші заохочувальні та компенсаційні витрати.

Згідно Закону України "Про оплату праці" від 24.03.1995 № 108/95-ВР:

Основна заробітна плата – це винагорода за виконану роботу відповідно до встановлених норм праці (норми часу, виробітку, обслуговування, посадові обов'язки). Вона встановлюється у вигляді тарифних ставок (окладів) і відрядних розцінок для робітників та посадових окладів для службовців.

Основна заробітна плата – це оплата праці у межах встановлених норм (нормативна заробітна плата).

До фонду основної заробітної плати крім заробітної плати, нарахованої за виконану роботу, відповідно до встановлених норм праці, включають:

– суму процентних або комісійних нарахувань, в залежності від обсягу виручки (доходу, прибутку), отриманої від реалізації продукції, робіт та послуг у випадках, коли вони є основною заробітною платою (для продавців, торгових агентів та ін.);

– суму авторських гонорарів працівників мистецтва, оплата яких здійснюється за ставками чи розцінками за відповідні роботи.

Додаткова заробітна плата – це винагорода за працю понад встановлених норм, за трудові успіхи, винахідливість та особливі умови праці. Вона включає доплати, надбавки, гарантійні та компенсаційні виплати, передбачені чинним законодавством та премії, пов'язані з виконанням виробничих завдань та функцій.

До фонду додаткової заробітної плати входять:

– надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів кваліфікованим робітникам, зайнятих на особливо відповідальних роботах; за класність водіям, робітникам локомотивних бригад, бригадирам із числа робітників, не звільненим від основної роботи; за знання іноземної мови; за суміщення професій та розширення зон обслуговування; за роботу у важких, шкідливих, особливо важких та шкідливих умовах; робітникам на підземних роботах;

– премії робітникам, керівникам спеціалістам та ін. службовцям за виробничі результати; виконання і перевиконання виробничих завдань; підвищення продуктивності праці; поліпшення кінцевих результатів виробничої діяльності; за економію сировини, матеріалів та ін.;

– оплату праці у вихідні, святкові та неробочі дні та надурочний час; оплата щорічних відпусток.

До інших заохочувальних та компенсаційних витрат включаються:

- виплати за підсумки роботи організації за рік (13-а заробітна плата);
- компенсаційні та інші грошові виплати, які не передбачені актами чинного законодавства;
- оплату простоїв не з вини працівника;
- винагороди за винаходи та раціоналізації пропозиції;
- матеріальна допомога.

Джерелами коштів на оплату праці працівників господарчо-розрахункових організацій є частина доходу та інші кошти, отримані внаслідок їх господарської діяльності.

Для установ та організацій, які фінансуються з бюджету, це кошти, які виділяються з відповідних бюджетів, а також частина доходу, одержана внаслідок господарської діяльності та ін. джерел. Розрахунок фонду заробітної плати управлінського персоналу, наукових робітників та інших службовців, виконується згідно з штатним розкладом, посадовими

окладами без розділення на основну та додаткову заробітну плату.

Законодавчо встановлюється також **мінімальна заробітна плата** – це розмір заробітної плати за просту, некваліфіковану роботу, нижче від якого не може провадитись оплата за виконану працівником погодинну норму праці.

Найбільш повною характеристикою, яка відбиває величину заробітної плати на підприємстві, у галузі чи в економіці в цілому, є **середня місячна (річна) заробітна плата**. Середня місячна заробітна плата визначається діленням місячного фонду оплати праці на середньомісячну облікову чисельність працівників.

За часом формування розрізняють плановий та фактичний фонди заробітної плати.

Плановий фонд заробітної плати на підприємствах являє собою суму грошових засобів, передбачену в кошторисі для розподілу між працівниками підприємства, необхідну для забезпечення виконання виробничого завдання на плановий період.

До планового фонду заробітної плати підприємства входять такі витрати на оплату праці:

а) усі форми відрядної та погодинної оплати праці за відрядними розцінками і тарифними ставками, посадовими окладами;

б) премії з фонду заробітної плати (окрім премій, що виплачуються зі спеціальних фондів, які формуються за рахунок прибутку);

в) витрати грошових засобів на оплату часу простою не з вини працівника, якщо працівник попередив власника або уповноваженого ним органу;

г) витрати на оплату праці у святкові і передсвяткові дні;

д) доплати за роботу в нічний час;

е) оплата часу виконання державних або громадських обов'язків, якщо за чинним законодавством ці обов'язки здійснюються у робочий час;

є) оплата часу чергових відпусток та відпусток на навчання та ін.

У процесі аналізу використання фонду заробітної плати необхідно фактичний фонд насамперед зіставити з плановим фондом заробітної плати. Необґрунтоване перевищення величини фактичного фонду заробітної плати над плановим фондом небажане, оскільки може сприяти зростанню загальних витрат виробництва, собівартості одиниці продукції і, як наслідок, зумовить зменшення загальної суми прибутку підприємства. **До фактичного фонду заробітної плати** входять усі витрати з оплати праці, які нараховані на підприємстві за звітний період і які підлягають виплаті виробничому персоналу, керівникам, спеціалістам та службовцям, що перебувають у обліковому складі підприємства, незалежно від того, з яких джерел ці виплати здійснювалися або будуть здійснюватися. До фактичного фонду заробітної плати як окрема позиція входять також виплати особам, які не зараховані до облікового складу.

Форми та системи оплати праці

Існує тарифна система оплати праці, яка складається з наступних елементів:

1. Тарифні сітки, які встановлюють диференціацію в залежності кваліфікаційних розрядів та різновидів робіт.
2. Тарифні ставки, які визначають розмір оплати праці за одиницю часу.
3. Тарифно-кваліфікаційні довідники, в яких всі роботи розділяються на групи і встановлюються вимоги до відповідних виконавців робіт.
4. Доплати до тарифних ставок за шкідливість, суміщення професій, розширення зон обслуговування та інше.

Крім диференціації рівня оплати праці на кожному окремому підприємстві діють міжгалузеві співвідношення, якщо диференціація виконується за рахунок тарифних коефіцієнтів, які визначаються:

$$\text{Тар.коеф.} = \frac{O_i^{\text{год}}}{O_1^{\text{год}}}$$

O_i^{zod} – тарифна оплата праці і-ого розряду.

Міжгалузева диференціація здійснюється за допомогою коефіцієнтів співвідношення мінімальних тарифних ставок по галузям до мінімальної заробітної плати.

Загалом працівники можуть отримувати заробітну плату по одному з трьох варіантів:

1. За свою продуктивність праці, тобто за кожну одиницю виробленої продукції чи виконаної роботи (відрядна форма оплати праці).
2. За відпрацьований час (погодинна форма).
3. За будь-яке поєднання цих двох перших варіантів.

Відрядна заробітна плата нараховується у визначеному розмірі за кожну одиницю виконаної роботи чи виробленої продукції, вираженої в натуральних одиницях виміру (штуках, кілограмах, метрах тощо).

При застосуванні відрядної форми оплати праці розмір заробітної плати залежить від кількості та якості виконаної роботи чи виробленої продукції. Тому вона застосовується в галузях, де можна визначити обсяг виконаної роботи чи виробленої продукції окремим працівником.

Організація відрядної оплати праці вимагає розроблення певних нормативів (норм виробітку, норм часу) витрат праці для кожного робітника (групи робітників) і визначення розміру оплати за кожну одиницю виготовленої продукції (виконаної роботи), тобто установа відрядної розцінки.

Відрядна розцінка може бути установлена як незмінна (пряма) з розрахунку на кожну одиницю виготовлюваної продукції (чи на кожну виробничу операцію) або на весь обсяг роботи, узятий у цілому (акордне), так і змінна, що прогресивно зростає залежно від виконання і пере-виконання норм виробітку (норм часу).

Відрядна заробітна плата включає:

- пряму відрядну,
- відрядно-прогресивну

- відрядно-преміальну системи оплати праці.

Пряма система нарахування відрядної заробітної плати - передбачає оплату праці за виконаний обсяг роботи чи вироблений обсяг продукції за єдиними розцінками без обмеження розміру заробітної плати. Величина заробітної плати збільшується прямо пропорційно до обсягу виконаних робіт (виробленої продукції).

Залежно від чисельності робітників, які виконують роботу, і способу виконання відрядність може бути індивідуальною, бригадною.

При індивідуальній відрядній оплаті праці кожному виконавцю визначається окремо самотійне завдання, окремо організовується облік обсягу виконаної роботи чи виробленої продукції і здійснюється нарахування заробітної плати.

При бригадній відрядній оплаті праці виробниче завдання визначається бригаді робітників, які виконують роботи різної кваліфікації, на основі чіткого розподілу праці, організація обліку ведеться в цілому по бригаді, нарахування заробітної плати здійснюється не індивідуально кожному члену бригади, а всій бригаді в цілому і розподіляється між окремими членами бригади залежно від кількості відпрацьованого кожним робітником часу і його кваліфікаційного тарифного розряду.

Бригадну відрядну систему нарахування заробітної плати використовують у тому разі, коли окремі операції виробничого процесу виконують групи працівників різної кваліфікації, коли характер обладнання, яке використовується, чи специфіка технології потребують одночасної роботи групи робітників, наприклад складання, ремонт і монтаж великих машин і механізмів, обслуговування доменних і мартенівських печей тощо.

При індивідуальній прямій відрядній системі нарахування заробітної плати величина заробітку безпосередньо залежить від індивідуального виробітку. Важливою умовою впровадження індивідуальної відрядної форми оплати праці є такий розподіл праці, при

якому праця кожного робітника окремо може бути нормованою й облікованою.

Індивідуальна пряма відрядна оплата праці є досить ефективною, простою і зрозумілою кожному робітникові. При цій формі оплати праці працюючий виразно бачить зв'язок між своїм заробітком і виробітком продукції чи обсягом виконаної роботи, що підвищує його заінтересованість у збільшенні виробництва. Проте треба мати на увазі, що ця система нарахування заробітної плати впливає на зростання продуктивності праці лише в тому разі, якщо вона базується на науково обґрунтованому технічному нормуванні і тарифікації робіт, організації й обслуговуванні робочих місць і суворому контролю за виробітком і якістю виконуваних робіт.

Створюючи значну матеріальну заінтересованість працівників у підвищенні свого особистого виробітку, пряма індивідуальна відрядна оплата праці водночас недостатньо матеріально стимулює їх у досягненні високих загальних показників роботи бригади, дільниці, зміни, цеху в цілому, а також в економії витрат матеріальних ресурсів. Тому ця система нарахування заробітної плати часто поєднується з преміюванням робітників за виконання і перевиконання як загальних, так і конкретних індивідуальних показників роботи. Пряму відрядну оплату доповнюють преміювальними доплатами.

Непряма відрядна система нарахування заробітної плати використовується для визначення заробітку не основних, а допоміжних робітників (наладчиків, ремонтників та ін.), у тих випадках, коли праця допоміжного робітника, який зайнятий обслуговуванням основних робітників-відрядників, значною мірою впливає на результати їх роботи і коли його праця не може бути нормованою. Вона характеризується тим, що величина заробітної плати допоміжного персоналу визначається за результатами праці основних робітників з урахуванням виконання норм виробітку (норм часу) основними робітниками та їх чисельності.

Відрядно-прогресивна система оплати праці. За відрядно-прогресивної системи оплати праці заробітна плата робітникам нараховується за обсяг виконаної роботи чи виробленої продукції в межах планової норми (бази) виробітку за основними незмінними відрядними розцінками, а за обсяг роботи чи продукції, виконаної (виробленої) понад вихідну планову норму (базу) виробітку, — за підвищеними чи прогресивно зростаючими прямими відрядними розцінками.

Нарахування заробітної плати робітникам при відрядно-прогресивній оплаті праці здійснюється за місячними результатами роботи за обсяг продукції (роботи), виробленої понад місячну вихідну планову норму (базу).

Упровадження цієї системи оплати праці вимагає дотримання певних організаційних умов. У зв'язку з тим, що застосування відрядно-прогресивної оплати праці значно ускладнює облік роботи і продукції, збільшує обсяг розрахункових робіт, не завжди заохочує робітників до підвищення якості виготовлюваної продукції і виконуваної роботи, нерідко спричиняє перевитрати фонду заробітної плати, використовувати цю форму необхідно обмежено, лише в окремих галузях і на окремих ділянках, які стримують процес зростання продуктивності праці і виробництва в цілому. Упровадження відрядно-прогресивної оплати праці має бути економічно й організаційно обґрунтоване і не зумовлювати невиправдані перевитрати фонду заробітної плати. Термін застосування відрядно-прогресивної оплати праці має бути нетривалим і визначатися в кожному конкретному випадку, виходячи з виробничої необхідності, керівником за погодженням з профспілковою організацією підприємства.

При організації відрядно-прогресивної системи оплати праці необхідно забезпечити ретельний облік виробленої продукції і робочого часу, відпрацьованого кожним робітником-відрядником, і забезпечити правильне визначення розміру перевиконання ним норм виробітку і прогресивних доплат. На ділянках, де є можливість обліку роботи в

натуральних одиницях виміру, вихідна планова норма (база) обсягу продукції (роботи), понад яку для оплати праці робітників-відрядників застосовуються відрядні прогресивні розцінки, також має установлюватися у натуральному виразі.

Відрядно-преміальна система оплати праці. При цій системі оплати праці загальний заробіток робітника складається з заробітної плати, нарахованої за фактично виконану роботу чи вироблену продукцію за прямими (необмеженими) відрядними розцінками, і премій за виконання та перевиконання установлених планових (нормативних) кількісних і якісних показників.

Залежно від специфіки виробництва і характеру виконаної роботи для різних категорій робітників-відрядників визначаються конкретні показники і розміри преміювання.

При впровадженні відрядно-преміальної системи нарахування заробітної плати необхідно дотримуватися таких умов:

- премії можуть виплачуватися як за виконання, так і за перевиконання планових (нормативних) завдань. При цьому розмір премії за перевиконання завдань, як правило, не повинен перевищувати розміру премії, визначеної за виконання планового (нормативного) завдання;
- для окремих категорій робітників і професій розмір премій повинен визначатися з урахуванням впливу їх на результати праці збільшення виробництва продукції і підвищення її якості;
- премії за виконання і перевиконання планових (нормативних) завдань, як правило, повинні виплачуватися лише за умови виконання робітниками визначеної для них норми виробітку чи норми часу;
- необхідно чітко визначити показники, які відбивають результати праці кожного окремого робітника за рівнем виконання ним

виробничих планових (нормованих) завдань, і не допускати множинності таких показників;

- потрібно забезпечити впровадження у виробництво науково обґрунтованих (технічних) нормативів витрат праці (норм часу, норм виробітку, норм обслуговування і норм чисельності виконавців);
- слід забезпечити економічне й організаційне обґрунтування відрядно-преміальної форми оплати праці, з тим щоб її застосування не спричинило перевитрати фонду заробітної плати, зростання загальних витрат виробництва і собівартості продукції;
- робітники, які мали прогули, припустилися виробничого браку у виконанні своїх обов'язків протягом певного періоду, повинні позбавлятися премії частково чи повністю;
- преміювання виробничого персоналу здійснюється відповідно до Положення про відрядно-преміальну оплату праці за рахунок фонду заробітної плати.

Погодинна форма заробітної плати. Погодинна заробітна плата виражає залежність між її розміром та кількістю відпрацьованого часу працівником. Вона впроваджується при оплаті праці адміністративно-управлінського й обслуговуючого персоналу, що працює за ненормованим робочим днем, робіт, які важко чи недоцільно нормувати, коли відсутні можливості здійснювати облік обсягу виконаної чи виробленої продукції, а також у тих випадках, коли необхідно забезпечити не кількість, а високу якість роботи або коли виробіток залежить не від виконавця, а від технології виробничого процесу (наприклад, при переведенні виробництва на індустріальну основу шляхом автоматизації), якщо темпи і продуктивність праці визначаються рухом конвеєра.

Залежно від терміну, за який нараховується заробіток, погодинна оплата поділяється на власне погодинну, позмінну (поденну) й помісячну. **Погодинна оплата праці включає** просту погодинну й погодинно-преміальну системи нарахування заробітної плати.

При *простій погодинній системі оплати праці* загальний заробіток працівника обчислюється шляхом множення годинних тарифних ставок, які відповідають тарифному розряду працівника, на кількість фактично відпрацьованого часу.

Різновидом почасової системи є місячна ставка. При цьому, якщо не відпрацьовано повний місяць, а заробітна плата одержується за ставкою, то вона дорівнює:

$$ЗП = \frac{ПМС}{k} \cdot N$$

ПМС - повна місячна ставка

k - кількість робочих днів

N - фактично відпрацьована кількість днів.

При погодинно-преміальній системі оплати праці, крім заробітку, обчисленого за тарифними погодинними ставками за фактично відпрацьований час, працівникам додатково нараховується премія за досягнення певних показників. При визначенні цих показників, за якими здійснюється преміальне стимулювання, необхідно враховувати специфічні особливості виробництва і характер роботи, яку виконують окремі категорії працівників:

$$ЗП = m \cdot T \left(1 + \frac{П + K \cdot N}{100} \right), \text{ де}$$

m – година (дена) тарифна ставка;

T – відпрацьований час;

П – розмір премій за досягнення встановлених показників та умов преміювання;

K – розмір премій за кожний процент перевиконання показника преміювання;

N – відсоток (кількість пунктів) перевиконання показника преміювання.

Показники преміювання – це ті виробничі вимоги, виконання яких забезпечує нарахування премій.

Премії робітникам-погодинникам нараховуються за результатами їх роботи за фактично відпрацьований час протягом місяця. Тривалість періоду, на який вводиться погодинно-преміальна оплата праці, визначається в кожному конкретному випадку, виходячи з виробничої необхідності, адміністрацією підприємства за погодженням з трудовим колективом.

З урахуванням специфіки і характеру виконуваної роботи робітникам-погодинникам основних виробничих цехів преміальні доплати нараховуються щомісячно за показниками цеху, що стосуються своєчасного і якісного виконання установлених для них планових завдань. Робітники-погодинники виробничих допоміжних цехів отримують премії за якісне і своєчасне виконання робіт за умови виконання виробничого плану обслуговуваними допоміжним працівником дільницями, змінами, цехами чи підприємством у цілому.

Преміальна система оплати праці буде раціональною, коли установлюється одна умова преміювання і один контрольований її показник.

Преміювання робітників-погодинників може бути разовим і постійним. Разове преміювання, як правило, не пов'язане з постійними циклами виробництва і здійснюється в окремих випадках у формі одноразових премій із зазначенням за що, з якого фонду, у якому розмірі і кому видається премія (із фонду підприємства, премія винахідникам і раціоналізаторам тощо). Разові премії не можуть виплачуватися з фонду заробітної плати.

Постійне преміювання застосовується для робітників-погодинників, котрим заробітна плата нараховується за годинними тарифними ставками за відпрацьований час. Постійні премії є складовою тарифних умов організації праці і виплачуються систематично відповідно до Положення про оплату праці на підприємстві при досягненні установлених для

преміювання виробничих показників. Постійні премії виплачуються з фонду заробітної плати.

Досвід показує, що економічно обґрунтована, організаційно забезпечена і правильно застосована погодинно-преміальна система оплати праці має певні переваги порівняно з простою погодинною і простою відрядною системами. Використання погодинно-преміальної системи на ділянках автоматизованого виробництва дає змогу тісніше пов'язати оплату праці робітників із завданням раціонального використання обладнання і водночас створює умови для спрощення розрахунків заробітної плати.

У зв'язку з тим, що розмір заробітку робітника-погодинника за погодинно-преміальної системи залежить не лише від тривалості відпрацьованого робітником часу і його кваліфікації, а й від кінцевих реальних показників його роботи, ця система оплати праці повніше, ніж проста погодинна оплата, відповідає вимогам закону розподілу за працею, створює у робітника додаткові стимули до підвищення продуктивності праці і поліпшення якісних показників своєї роботи.

Застосування погодинно-преміальної системи оплати праці має сприяти підвищенню економічної ефективності виробництва. Тому впровадження будь-якої преміальної системи передусім мусить бути обґрунтованим необхідними розрахунками, які свідчать про те, що кошти на преміювання будуть отримані за рахунок результатів преміювання.

При бригадній погодинній формі оплати праці використовуються нормативні завдання (норми обслуговування, норми чисельності виконавців). Порядок розрахунків комплексної відрядної розцінки для бригади, яка складається з робітників-погодинників, такий самий, як і для бригад робітників-відрядників. Оплата праці робітників змішаного складу залежно від умов виробництва може здійснюватися за погодинно-преміальною чи відрядно-преміальною формою оплати.

Акордна система оплати праці. Акордна система нарахування заробітної плати є удосконаленим варіантом прямої відрядної та

погодинної оплати праці. Вона характеризується тим, що загальну суму заробітної плати робітникам установлюють не за відпрацьований час чи обсяг виконаної роботи, а за кінцевими результатами роботи, за обсяг фактично виробленої продукції.

Загальну суму заробітної плати, обчислену на плановий обсяг виробництва продукції, виплачують, коли виконано своєчасно і високоякісно визначений технологією виробництва комплекс робіт і отримано кінцеву продукцію. Якщо за технологією для виробництва продукції потрібно багато часу, то за поточний період робітникам виплачують заробітну плату у вигляді авансу. Розмір заробітної плати (авансу) визначають за фактично виконану роботу або відпрацьований час за прямими відрядними розцінками чи тарифними ставками.

Наприкінці виробничого, або технологічного, циклу, коли продукція отримана, початкова сума заробітної плати коригується з урахуванням фактично отриманого обсягу продукції, визначається різниця між коригованою сумою заробітної плати і сумою заробітної плати, нарахованою і виплаченою робітникам за виконаний обсяг роботи або відпрацьований час за прямими відрядними розцінками і тарифними ставками, яка потім і розподіляється між робітниками пропорційно попередньому їх заробітку (авансу).

Акордна система оплати праці може бути простою акордною і акордно-преміальною. У сучасних умовах більш прогресивною є акордно-преміальна система оплати праці. Сутність її полягає в тому, що робітникові або бригаді в цілому на початку виробничого періоду (технологічного циклу) визначається планове завдання з виробництва продукції, витрат праці, матеріальних засобів та початкова планова сума заробітної плати, яка буде виплачена робітникам, котрі беруть участь у процесі виробництва продукції.

Окрім заробітної плати, нарахованої робітникам за простою акордною системою оплати праці, акордно-преміальна передбачає виплату

робітникам відповідних передбачених Положенням про оплату праці премій (як правило, премії виплачуються за скорочення строків виконання акордного завдання та за умови високої якості роботи, економії матеріальних ресурсів тощо).

Акордна оплата праці має два варіанти умов. Перший застосовують у галузях, де продукція надходить по періодах або раз у рік, а другий варіант — у галузях, в яких продукція надходить протягом усього року. Найбільш поширена акордна оплата праці в сільському господарстві і на будівництві. На промислових підприємствах вона застосовується рідко (наприклад, при термінових вантажно-розвантажувальних роботах тощо).

Оплата праці керівників, службовців та спеціалістів. Основою організації оплати праці керівників, службовців і спеціалістів є система посадових окладів, які є різновидом погодинної оплати праці.

Посадовий оклад — це щомісячний розмір погодинної заробітної плати, установлений у централізованому порядку для певної посади управлінського персоналу, спеціалістів і службовців.

Посадові оклади як форма оплати праці застосовуються також у тих випадках, коли робітники протягом робочого часу виконують як фізичну роботу, так і функції службовців або спеціалістів. За цією формою оплачується, наприклад, праця роздавальників інструменту, комірників, ліфтерів вантажних ліфтів, водіїв автокар та ін.

Розмір заробітної плати за посадовими окладами регулюється затвердженою урядом схемою посадових окладів з урахуванням значення тієї чи іншої галузі, залежно від особливостей виробництва, умов праці, обсягу та складності роботи, рівня відповідальності, кваліфікації працівників тощо.

У схемах посадових окладів щодо кожної посади може передбачатись один рівень або вилка рівнів окладу (наприклад, мінімальний і максимальний розмір окладу).

Праця керівників, службовців і спеціалістів оплачується погодинно з урахуванням розміру визначеного їм посадового окладу та фактично відпрацьованого часу. Нарахування заробітної плати здійснюється за формулою:

$$Зп = (P_{ок} / M_{ф}) \cdot t,$$

де $Зп$ - розмір місячної заробітної плати відповідного працівника, праця якого оплачується за посадовим окладом, грн.;

$P_{ок}$ — посадовий оклад працівника, грн.;

$M_{ф}$ -- номінальний місячний фонд робочого часу працівника, год.;

t -- фактично відпрацьовано часу працівником протягом місяця, год.

Водночас поряд з простою погодинною заробітною платою керівникам, службовцям і спеціалістам можуть нараховуватись преміальні доплати. Нарахування цих доплат здійснюється за умов виконання і перевиконання плану виробництва продукції установленої номенклатури й асортименту, зростання продуктивності праці на підприємстві, зменшення собівартості, виконання і перевиконання плану з поставок продукції тощо.

Працівники основних виробничих цехів (дільниць) можуть преміюватись за результатами роботи щомісячно, а працівники апарату управління - за результатами роботи протягом кварталу або за рік.

У підрозділі 4.3 "Продуктивність праці персоналу: сутність, методи визначення та чинники зростання" дати визначення продуктивності праці як економічної категорії, проаналізувати переваги й недоліки методів вимірювання рівня продуктивності праці, вказати сфери їх застосування.

Продуктивність праці - це показник її ефективності, результативності, що характеризується співвідношенням обсягу продукції, робіт чи послуг, з одного боку, та кількості праці, витраченої на виробництво цього обсягу, з іншого боку. Залежно від прямого чи оберненого співвідношення цих величин ми маємо два показники рівня продуктивності праці: виробіток і трудомісткість.

Виробіток — це прямий показник рівня продуктивності праці, що визначається кількістю продукції (робіт, послуг), виробленої одним працівником за одиницю робочого часу, і розраховується за формулою:

$$B=V/T,$$

де B — виробіток;

V — обсяг виробництва продукції (робіт, послуг);

T — затрати праці на випуск відповідного обсягу продукції (робіт, послуг).

Трудомісткість — це обернений показник рівня продуктивності праці, що характеризується кількістю робочого часу, витраченого на виробництво одиниці продукції (робіт, послуг), і розраховується за формулою:

$$TM=T/V$$

Для планування й аналізу праці на підприємстві розраховуються різні види трудомісткості.

Технологічна трудомісткість(T_m) визначається витратами праці основних робітників. Розраховується для окремих операцій, деталей, виробів.

Трудомісткість обслуговування(T_0) визначається витратами праці допоміжних робітників, що зайняті обслуговуванням виробництва.

Виробнича трудомісткість(T_v) складається з технологічної трудомісткості та трудомісткості обслуговування, тобто показує витрати праці основних і допоміжних робітників на виконання одиниці роботи.

Трудомісткість управління (T_y) визначається витратами праці керівників, професіоналів, фахівців, технічних виконавців.

Повна трудомісткість продукції (T_n) відображає всі витрати праці на виготовлення одиниці кожного виробу. Вона визначається за формулою

$$T_n = T_v + T_0 + T_y = T_v + T_y$$

Оскільки показники трудомісткості й продуктивності праці є взаємооберненими, то проценти зростання виробітку (Пв) і зниження трудомісткості (Пт) пов'язані формулами

$$P_{\text{в}} = 100 * P_{\text{м}} / (100 - P_{\text{м}}),$$

$$P_{\text{м}} = 100 * P_{\text{в}} / (100 - P_{\text{в}})$$

Існують три методи визначення виробітку:

1. *Натуральний*: ділення обсягу виробленої продукції (послуг) у фізичних одиницях на середньоспискову чисельність працівників або на кількість затраченого часу в нормо-годинах, різновидом натуральних вимірників обчислення виробітку є умовно-натуральні.

Якщо обсяг продукції вимірюється натуральними показниками (у штуках, тоннах, метрах тощо), то і відповідні показники продуктивності праці називаються натуральними. Наприклад, цукровий завод, на якому працює 50 осіб, виготовив за рік 1600 тонн цукру. Виріток на цьому заводі становитиме $1600 : 50 = 32$ тонни цукру за рік у розрахунку на одного працюючого. Натуральні показники точні, дуже наочні й показові, проте вони мають суттєвий недолік: неможливість застосування до різнорідної продукції. Якщо підприємство випускає кілька видів схожої продукції, обсяг випуску можна виразити в умовно-натуральних показниках, що приводять різну продукцію до одного виміру (наприклад, різні види палива перераховуються в умовне паливо з теплотворною здатністю 7000 ккал/кг). Проте застосування цих показників теж дуже обмежене. У ринковій економіці значення натуральних показників помітно зменшується, оскільки домінуючу роль в усіх аспектах економічного життя відіграють вартісні показники.

2. *Вартісний*: ділення обсягу виробленої продукції (послуг) в грошових одиницях на середню спискову чисельність працівників або на відпрацьовану ними кількість людино-годин.

Ці показники найуніверсальніші, вони дають змогу порівнювати продуктивність праці при виробництві принципово різних благ. Якщо за обсяг продукції взяти вартісний показник чистої продукції, то буде враховано і зростання якості продукції та її необхідність на ринку. Єдиним недоліком вартісних показників є те, що необґрунтоване завищення ціни

продукції монополістами призводить до фіктивного зростання їх продуктивності праці, але це вже проблема не економіки праці, а антимонопольного регулювання.

3. *Трудовий*: ділення обсягу продукції, представленої у затратах робочого часу в нормо-годинах або трудозатратах на виконання замовлення, на кількість робітників. Ці показники мають дуже вузьку сферу застосування, оскільки вимагають суворої наукової обґрунтованості використовуваних норм.

При виконанні курсової роботи розрахувати рівень продуктивності праці за натуральним, вартісним і трудовим методами. Дати аналітичну оцінку одержаних результатів, вказати на недоліки й переваги кожного з методів.

Розробка конкретних програм ефективнішого використання трудового потенціалу підприємства потребує класифікації чинників зростання продуктивності праці.

З огляду на можливості впливу на діяльність підприємства всі чинники зростання продуктивності праці в курсовій роботі доцільно поділити на дві узагальнюючі групи - зовнішні й внутрішні.

До групи *зовнішніх чинників* слід віднести ті, що об'єктивно перебувають поза контролем самого підприємства (тобто чинники загальнодержавні й загальноекономічні - законодавство, політика і стратегія, ринкова інфраструктура; макроструктурі зрушення в суспільстві; природні ресурси, галузеві особливості тощо), проте, врахувавши їх, можна ґрунтовніше мотивувати відповідні управлінські рішення з розробки стратегії щодо продуктивності праці на тривалий період.

До групи *внутрішніх чинників* слід віднести ті, на які підприємство може безпосередньо впливати (характер продукції, технологія та обладнання, матеріали, енергія, персонал, організація виробництва й праці, система мотивації праці тощо).

Оскільки праця є процесом взаємодії робочої сили із засобами

виробництва, фактори зростання продуктивності праці за змістом можна поділити на три групи:

- 1) соціально-економічні, що визначають якість використовуваної робочої сили;
- 2) матеріально-технічні, що характеризують якість засобів виробництва;
- 3) організаційно-економічні, що відбивають якість поєднання робочої сили із засобами виробництва.

До групи соціально-економічних факторів зростання продуктивності праці відносять усі фактори, що сприяють поліпшенню якості робочої сили. Це насамперед такі характеристики працівників, як рівень кваліфікації та професійних знань, умінь, навичок; компетентність, відповідальність; здоров'я та розумові здібності; професійна придатність, адаптованість, інноваційність та професійна мобільність, моральність, дисциплінованість, мотивованість (здатність реагувати на зовнішні стимули) і мотивація (внутрішнє бажання якісно виконувати роботу). До цієї групи факторів належать також такі характеристики трудових колективів, як трудова активність, творча ініціатива, соціально-психологічний клімат, система ціннісних орієнтацій.

До групи матеріально-технічних факторів зростання продуктивності праці відносять усі фактори, що сприяють прогресивним змінам у техніці і технології виробництва, а саме: модернізація обладнання; використання нової продуктивнішої техніки; підвищення рівня механізації й автоматизації виробництва; упровадження нових прогресивних технологій; використання нових ефективніших видів сировини, матеріалів, енергії тощо.

До групи організаційно-економічних факторів зростання продуктивності праці належать прогресивні зміни в організації праці, виробництва та управління. До них входять: удосконалення структури апарату управління та систем управління виробництвом, повсюдне впровадження

та розвиток автоматизованих систем управління; поліпшення матеріальної, технічної і кадрової підготовки виробництва, удосконалення організації виробничих та допоміжних підрозділів; удосконалення розподілу та кооперації праці, розширення сфери суміщення професій і функцій, упровадження передових методів та прийомів праці, удосконалення організації та обслуговування робочих місць, упровадження прогресивних норм і нормативів праці; поліпшення умов праці та відпочинку, удосконалення систем матеріального стимулювання.

За сферою виникнення і дії фактори зростання продуктивності праці поділяються на:

- 1) внутрішньовиробничі, що виникають і діють безпосередньо на рівні підприємства чи організації;
- 2) галузеві і міжгалузеві, пов'язані з можливістю поліпшення кооперативних зв'язків, концентрації і комбінування виробництва, освоєння нових технологій і виробництв на рівні галузі або кількох суміжних галузей економіки;
- 3) регіональні, характерні для даного регіону (наприклад, створення вільної економічної зони);
- 4) загальнодержавні, які сприяють підвищенню продуктивності праці в усій країні (наприклад, зміцнення здоров'я і підвищення освітнього рівня населення, раціональне використання трудового потенціалу тощо).

Резерви зростання продуктивності праці - це такі можливості її підвищення, які вже виявлені, але з різних причин поки що не використані. Резерви використовуються і знову виникають під впливом науково-технічного прогресу. Кількісно резерви можна визначити як різницю між максимально можливим і реально досягнутим рівнем продуктивності праці в конкретний момент часу. Таким чином, використання резервів зростання продуктивності праці - це процес перетворення можливого у дійсне.

Оскільки резерв — це фактично відрізок фактора, можливий для використання в конкретний момент часу, резерви зростання продуктив-

ності праці класифікують так само, як і фактори. Основне значення для економіста і менеджера має класифікація внутрішньовиробничих резервів і факторів за змістом, оскільки вона безпосередньо допомагає виявити можливості підвищення продуктивності праці на конкретному підприємстві.

Так само, як і фактори, резерви зростання продуктивності праці за змістом поділяються на три групи:

- 1) соціально-економічні, що визначають можливості підвищення якості використовуваної робочої сили;
- 2) матеріально-технічні, що визначають можливості застосування ефективніших засобів виробництва;
- 3) організаційно-економічні, що визначають можливості вдосконалення поєднання робочої сили з засобами виробництва.

Для найповнішого використання резервів зростання продуктивності праці на підприємствах розробляються програми управління продуктивністю, у яких зазначаються види резервів, конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, плануються витрати на ці заходи й очікуваний економічний ефект від їх упровадження, призначаються відповідальні виконавці.

У підрозділі 4.4. "Формування стратегії щодо розвитку та ефективного використання трудових ресурсів підприємства" на базі вивчення показників оцінки персоналу й чинників зростання продуктивності праці виявити вплив фактору персоналу на кінцеві результати діяльності підприємства, встановити найсуттєвіші структурні зміни, їхні рушійні сили, тенденції і на цій підставі сформулювати реальну стратегію щодо розвитку та ефективного використання трудових ресурсів підприємства.

Ураховуючи першочергову важливість підвищення продуктивності праці для конкурентоспроможності підприємства, керівники і спеціалісти всіх рівнів у перспективних організаціях повинні розробляти і

впроваджувати програми управління продуктивністю. Ці програми на підприємстві охоплюють такі етапи:

- 1) вимірювання й оцінка досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема;
- 2) пошук та аналіз резервів підвищення продуктивності на основі інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки;
- 3) розроблення плану використання резервів підвищення продуктивності праці, який повинен передбачати конкретні терміни і заходи щодо їх реалізації, фінансування витрат на ці заходи й очікуваний економічний ефект від їх упровадження, визначати відповідальних виконавців;
- 4) розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності;
- 5) контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, і регулювання їх виконання;
- 6) вимірювання й оцінка реального впливу передбачуваних заходів на зростання продуктивності праці.

Таким чином, управління продуктивністю праці на підприємстві — це фактично частина загального процесу управління підприємством, що охоплює планування, організацію, мотивацію, керівництво, контроль і регулювання. Ця робота ґрунтується на постійному аналізі співвідношення корисного ефекту від певної трудової діяльності, з одного боку, і витрат на цю діяльність, з іншого боку.

Розглянемо детальніше зміст діяльності економістів та менеджерів на кожному із названих етапів програми управління продуктивністю праці на підприємстві.

Вимірювання й оцінювання досягнутого рівня продуктивності на підприємстві в цілому і за окремими видами праці зокрема - вихідний етап програми. Його правильне і точне здійснення є важливою передумовою успішності наступних етапів і всієї програми. Найважливіша

вимога до економіста на цьому етапі - забезпечення достовірності і порівнянності показників. Щоб виміряти продуктивність праці, потрібно зіставити кількість виробленої продукції або наданих послуг з витратами на їх виготовлення. Це завдання лише на перший погляд здається простим. На практиці більшість організацій виготовляє значну кількість різноманітної продукції, яку нерідко важко порівнювати і додавати. Універсальні вартісні показники кількості продукції не позбавлені впливу інфляційних процесів, стихійного коливання ринкової кон'юнктури, ними не завжди можна виразити залишки незавершеного виробництва. Ще важче точно підрахувати витрати праці на випуск конкретного виду продукції чи послуг, оскільки звичайно кожний працівник прямо чи непрямо бере участь у виробництві багатьох видів продукції, і розділити між ними витрати праці просто лише для робітників-відрядників.

Слід також постійно мати на увазі, що ресурси, які застосовуються у виробництві, взаємозамінні. Тобто, можна зменшити кількість праці на досягнення певного корисного ефекту за рахунок збільшення кількості використаних засобів виробництва. Продуктивність живої праці при цьому звичайно зростає, але чи одержить від цього користь підприємство, можна сказати, лише розрахувавши продуктивність за багато-факторною моделлю, яка б враховувала витрати і живої, й уречевленої праці. Так само, наприклад, можна замінити більшу кількість менш кваліфікованої праці меншою кількістю вище кваліфікованої. Якщо при цьому корисний ефект виробництва і сумарні витрати на персонал залишилися такими самими, то показник виробітку в розрахунку на кількість витраченого робочого часу зростає (бо підприємство використовує меншу кількість праці), але реальний рівень виробітку залишиться таким самим (бо сумарні витрати на персонал для одержання певного корисного ефекту залишилися такими самими). Тому завданням економіста є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників продуктивності праці на підприємстві.

Пошук і аналіз резервів підвищення продуктивності ґрунтується на порівнянні інформації, одержаної під час вимірювання й оцінки досягнутого рівня продуктивності по підприємству в цілому і за окремими видами праці зокрема з наявною інформацією про максимально можливий рівень продуктивності праці на аналогічних роботах. Для пошуку резервів підвищення продуктивності праці слід заохочувати висококваліфікованих представників різних спеціальностей, що володіють фундаментальністю і широтою поглядів та вміють бачити перспективу.

Шукаючи й аналізуючи резерви, необхідно також враховувати їх класифікацію за різними ознаками (див. параграф 11.3), щоб не обійти увагою жоден з можливих факторів підвищення продуктивності праці. Слід ще раз підкреслити, що значні резерви зростання продуктивності праці приховані не лише в процесі безпосереднього виробництва, а й у процесі його організації та управління.

Розробляючи **план використання резервів** підвищення продуктивності праці, необхідно забезпечити узгодження цілей та завдань програми. Для цього потрібно коротко і чітко сформулювати цілі, проранжувати їх залежно від значення і черговості в часі. План повинен також включати конкретні заходи з реалізації встановлених цілей, передбачати фінансування витрат на ці заходи. Важливим завданням економіста на цьому етапі є розроблення критеріїв результативності програми, підрахунок очікуваного економічного ефекту від упровадження передбачуваних заходів. На кожен пункт плану мають бути визначені термін виконання та відповідальні виконавці.

Розроблення систем мотивації працівників до досягнення запланованого рівня продуктивності є необхідною умовою реалізації програми. Менеджер завжди мусить пам'ятати, що для успіху справи слід намагатися зблизити аж до ідентифікації цілі і завдання організації з особистими цілями і бажаннями працівників. Тобто в конкретному випадку виграш від підвищення продуктивності праці повинен поділятися

між організацією, яка забезпечила його досягнення, і працівником, який його досягнув. Працівники повинні заздалегідь знати, як заплановані результати щодо зростання продуктивності праці відіб'ються на реалізації їх особистих професійних інтересів.

Контроль за реалізацією заходів, передбачених планом і всією програмою, необхідний для виявлення і вирішення можливих проблем їх виконання на початкових етапах, ще до того, як вони стануть надто складними. Вихідним моментом процесу контролю є встановлення конкретних, обмежених у часі цілей, які можна виміряти. У процесі контролю порівнюються фактичні й задані показники продуктивності праці або їх складові, визначається масштаб допустимих відхилень. При значному відхиленні менеджер приймає рішення про регулювання системи. Слід пам'ятати, що контроль у будь-якій справі потрібен лише для того, щоб сприяти досягненню цілей. Надмірний, невдало продуманий контроль може дати небажані наслідки, зокрема спрямувати зусилля працівників на задоволення вимог контролю, а не на досягнення цілей. Організуючи контроль, важливо приділити увагу зворотному зв'язку, реальності вимог, заінтересованості працівників, економічності контролюючих систем.

Вимірювання й оцінювання впливу реалізованих заходів на зростання продуктивності праці потрібна для того, щоб оцінити й порівняти ефективність їх упровадження і визначитися з пріоритетами на наступний період. Як і на першому етапі, найважливішим завданням економіста тут є використання всіх можливих прийомів і методів для забезпечення достовірності і порівнянності показників. Визначивши найефективніші напрямки роботи щодо підвищення продуктивності, необхідно прийняти відповідні мотивуючі рішення і надалі зосередити увагу саме на цих напрямках.

Отже, управління продуктивністю праці - це складне комплексне завдання, однаково важливе для підприємств будь-якої сфери діяльності і будь-якого масштабу, якщо вони планують досягти успіху в ринковій

конкуренції. Реалізація цього завдання залежить від грамотної та скоординованої роботи економістів і менеджерів на всіх етапах програми.

У висновках до розділу підсумувати стан і ефективність використання персоналу підприємства, вказати й обґрунтувати можливі шляхи підвищення продуктивності праці.

Розділ 5. Результати і ефективність діяльності підприємства

У підрозділі 5.1 "Оцінка витрат на виробництво продукції (надання послуг)" визначити сутність витрат як комплексного економічного показника й, розглянути його місце в системі узагальнюючих показників діяльності підприємства, встановити чинники, що впливають на динаміку розміру витрат підприємства.

Згідно з положенням (стандартом) бухгалтерського обліку №16 "Витрати", затвердженим наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 №318 вивчити тлумачення термінів, пов'язаних з витратами підприємства, а саме:

Елемент витрат - сукупність економічно однорідних витрат.

Непрямі витрати - витрати, що не можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об'єкта витрат економічно доцільним шляхом.

Нормальна потужність - очікуваний середній обсяг діяльності, що може бути досягнутий за умов звичайної діяльності підприємства протягом кількох років або операційних циклів з урахуванням запланованого обслуговування виробництва.

Об'єкт витрат - продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат.

На основі знань про сутнісне значення витрат на прикладі підприємства, що розглядається, досконально дослідити й вивчити механізм їх формування.

Інформація про витрати підприємства міститься у Звіті про фінансові результати (форма №2) відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку №3, затвердженого Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 87.

Собівартість реалізованої продукції (робіт, послуг) (код рядка 040 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) складається з виробничої собівартості продукції (робіт, послуг), яка була реалізована протягом звітного періоду, нерозподілених постійних загальновиробничих витрат і наднормативних виробничих витрат.

До виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) включають:

- прямі матеріальні витрати;
- прямі витрати на оплату праці;
- інші прямі витрати;
- загальновиробничі витрати.

Перелік і склад статей калькулювання виробничої собівартості продукції (робіт, послуг) установлюються підприємством.

До складу **прямих матеріальних витрат** включають вартість сировини й основних матеріалів, що утворюють основу вироблюваної продукції, купівельних напівфабрикатів і комплектуючих виробів, допоміжних та інших матеріалів, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу **прямих витрат на оплату праці** включають заробітну плату та інші виплати робітникам, зайнятим у виробництві продукції, виконанні робіт або наданні послуг, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат.

До складу **інших прямих витрат** включають всі інші виробничі витрати, які можуть бути безпосередньо віднесені до конкретного об'єкта витрат, зокрема відрахування на соціальні заходи, плата за оренду земельних і майнових паїв, амортизація, витрати від браку, які становлять вартість остаточно забракованої продукції (виробів, напівфабрикатів), та

витрати на виправлення браку за вирахуванням: остаточно забракованої продукції за справедливою вартістю; суми, що відшкодовується працівниками, які допустили брак; суми, що одержана від постачальників за неякісні матеріали і комплектуючі вироби тощо.

До складу **загальновиробничих витрат** включаються:

- витрати на управління виробництвом (оплата праці апарату управління цехами, дільницями тощо; відрахування на соціальні заходи й медичне страхування апарату управління цехами, дільницями; витрати на оплату службових відряджень персоналу цехів, дільниць тощо);
- амортизацію основних засобів загальновиробничого (цехового, дільничого, лінійного) призначення;
- амортизацію нематеріальних активів загальновиробничого (цехового, дільничого, лінійного) призначення;
- витрати на утримання, експлуатацію та ремонт, страхування, операційну оренду основних засобів, інших необоротних активів загальновиробничого призначення;
- витрати на удосконалення технології і організації виробництва (оплата праці та відрахування на соціальні заходи працівників, зайнятих удосконаленням технології і організації виробництва, поліпшенням якості продукції, підвищенням її надійності, довговічності, інших експлуатаційних характеристик у виробничому процесі; витрати матеріалів, купівельних комплектуючих виробів і напівфабрикатів, оплата послуг сторонніх організацій тощо);
- витрати на опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення та інше утримання виробничих приміщень;
- витрати на обслуговування виробничого процесу (оплата праці загальновиробничого персоналу; відрахування на соціальні заходи, медичне страхування робітників і апарату управління виробництвом; витрати на здійснення технологічного контролю за виробничими процесами та якістю продукції, робіт, послуг);

- витрати на охорону праці, техніку безпеки і охорону навколишнього природного середовища;
- інші витрати (внутрішньозаводське переміщення матеріалів, деталей, напівфабрикатів, інструментів зі складів до цехів і готової продукції на склади; нестачі незавершеного виробництва; нестачі і втрати від псування матеріальних цінностей у цехах; оплата простоїв тощо).

Загальновиробничі витрати поділяються на постійні й змінні.

До **змінних загальновиробничих витрат** належать витрати на обслуговування і управління виробництвом (цехів, дільниць), що змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно до зміни обсягу діяльності. Змінні загальновиробничі витрати розподіляються на кожен об'єкт витрат з використанням бази розподілу (годин праці, заробітної плати, обсягу діяльності, прямих витрат тощо), виходячи з фактичної потужності звітного періоду.

До **постійних загальновиробничих витрат** відносяться витрати на обслуговування і управління виробництвом, що залишаються незмінними при зміні обсягу діяльності.

Перелік і склад змінних і постійних загальновиробничих витрат установлюються підприємством.

Витрати, пов'язані з операційною діяльністю, які не включаються до собівартості реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), поділяються на адміністративні витрати, витрати на збут та інші операційні витрати.

До **адміністративних витрат** (код рядка 070 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) відносяться такі загальногосподарські витрати, спрямовані на обслуговування і управління підприємством:

- загальні корпоративні витрати (організаційні витрати, витрати на проведення річних зборів, представницькі витрати тощо);
- витрати на службові відрядження і утримання апарату управління підприємством та іншого загальногосподарського персоналу;

– витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів загальногосподарського використання (операційна оренда, страхування майна, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, водопостачання, водовідведення, охорона);

– винагороди за професійні послуги (юридичні, аудиторські, з оцінки майна тощо);

– витрати на зв'язок (поштові, телеграфні, телефонні, телекс, факс тощо);

– амортизація нематеріальних активів загальногосподарського використання;

– витрати на врегулювання спорів у судових органах;

– податки, збори та інші передбачені законодавством обов'язкові платежі (крім податків, зборів і обов'язкових платежів, що включаються до виробничої собівартості продукції, робіт, послуг);

– плата за розрахунково-касове обслуговування та інші послуги банків;

– інші витрати загальногосподарського призначення.

Витрати на збут (код рядка 080 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включають такі витрати, пов'язані з реалізацією (збутом) продукції (товарів, робіт, послуг):

– витрати пакувальних матеріалів для затарювання готової продукції на складах готової продукції;

– витрати на ремонт тари;

– оплата праці й комісійні винагороди продавцям, торговим агентам та працівникам підрозділів, що забезпечують збут;

– витрати на рекламу й дослідження ринку (маркетинг);

– витрати на передпродажну підготовку товарів;

– витрати на відрядження працівників, зайнятих збутом;

– витрати на утримання основних засобів, інших матеріальних необоротних активів, пов'язаних зі збутом продукції, товарів, робіт,

послуг (операційна оренда, страхування, амортизація, ремонт, опалення, освітлення, охорона);

- витрати на транспортування, перевалку і страхування готової продукції (товарів), транспортно-експедиційні та інші послуги, пов'язані з транспортуванням продукції (товарів) відповідно до умов договору (базису) поставки;

- витрати на гарантійний ремонт і гарантійне обслуговування;

- інші витрати, пов'язані зі збутом продукції, товарів, робіт, послуг.

До *інших операційних витрат* (код рядка 090 Звіту про фінансові результати на 1.10.2000 р.) включаються:

- витрати на дослідження і розробки відповідно до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 8 "Нематеріальні активи";

- собівартість реалізованої іноземної валюти, яка для цілей бухгалтерського обліку визначається шляхом перерахунку іноземної валюти в грошову одиницю України за курсом Національного банку України на дату продажу іноземної валюти, плюс витрати, пов'язані з продажем іноземної валюти;

- собівартість реалізованих виробничих запасів, складається з їх облікової вартості та витрат, пов'язаних з їх реалізацією;

- сума безнадійної дебіторської заборгованості та відрахування до резерву сумнівних боргів;

- втрати від операційної курсової різниці (тобто від зміни курсу валюти за операціями, активами і зобов'язаннями, що пов'язані з операційною діяльністю підприємства);

- втрати від знецінення запасів;

- нестачі й втрати від псування цінностей;

- визнані штрафи, пеня, неустойка;

- витрати на утримання об'єктів соціально-культурного призначення;

- інші витрати операційної діяльності.

Витрати операційної діяльності групують

за такими економічними елементами:

- матеріальні затрати;
- витрати на оплату праці;
- відрахування на соціальні заходи;
- амортизація;
- інші операційні витрати.

До складу елемента ***"Матеріальні затрати"*** (код рядка 230 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включається вартість витрачених у виробництві (крім продукту власного виробництва):

- сировини й основних матеріалів;
- купівельних напівфабрикатів та комплектуючих виробів;
- палива й енергії;
- будівельних матеріалів;
- запасних частин;
- тари й тарних матеріалів;
- допоміжних та інших матеріалів.

До складу елемента ***"Витрати на оплату праці"*** (код рядка 240 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включаються заробітна плата за окладами й тарифами, премії та заохочення, матеріальна допомога, компенсаційні виплати, оплата відпусток та іншого невідпрацьованого часу, інші витрати на оплату праці.

До складу елемента ***"Відрахування на соціальні заходи"*** (код рядка 250 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включаються: відрахування на пенсійне забезпечення, відрахування на соціальне страхування, страхові внески на випадок безробіття, відрахування на індивідуальне страхування персоналу підприємства, відрахування на інші соціальні заходи.

До складу елемента ***"Амортизація"*** (код рядка 260 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включається сума нарахованої

амортизації основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних матеріальних активів.

До складу елемента **"Інші операційні витрати"** (код рядка 270 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) включаються витрати операційної діяльності, які не увійшли до складу наведених елементів, зокрема витрати на відрядження, на послуги зв'язку, плата за розрахунково-касове обслуговування тощо.

До **фінансових витрат** (код рядка 140 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) відносяться витрати на проценти (за користування кредитами отриманими, за облігаціями випущеними, за фінансовою орендою тощо) та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу.

До складу **інших витрат** (код рядка 160 Звіту про фінансові результати на 1.10.2008 р.) включаються витрати, які виникають під час звичайної діяльності (крім фінансових витрат), але не пов'язані безпосередньо з виробництвом та/або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг). До таких витрат належать:

- собівартість реалізованих фінансових інвестицій (балансова вартість та витрати, пов'язані з реалізацією фінансових інвестицій);
- собівартість реалізованих необоротних активів (залишкова вартість та витрати, пов'язані з реалізацією необоротних активів);
- собівартість реалізованих майнових комплексів;
- втрати від неопераційних курсових різниць;
- сума уцінки необоротних активів і фінансових інвестицій;
- витрати на ліквідацію необоротних активів (розбирання, демонтаж тощо);
- залишкова вартість ліквідованих (списаних) необоротних активів;
- інші витрати звичайної діяльності.

Податки на прибуток (код рядка 180, 210 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) визнаються витратами згідно з Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 17 "Податок на прибуток".

У статті "**Втрати від участі в капіталі**" (код рядка 150 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) відображається збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких провадиться методом участі в капіталі.

У статтях "**Надзвичайні доходи**" і "**Надзвичайні витрати**" відображаються відповідно: невідшкодовані втрати від надзвичайних подій (стихійного лиха, пожеж, техногенних аварій тощо), включаючи затрати на запобігання виникненню втрат від стихійного лиха та техногенних аварій, які визначені за вирахуванням суми страхового відшкодування та покриття втрат від надзвичайних ситуацій за рахунок інших джерел; доходи і втрати від інших подій та операцій, які відповідають визначенню надзвичайних подій, наведеному у Положенні (стандарті) № 3. Втрати від надзвичайних подій відображаються за вирахуванням суми, на яку зменшується податок на прибуток від звичайної діяльності внаслідок цих втрат. Зміст і вартісна оцінка доходів або витрат від кожної надзвичайної події слід окремо розкривати в примітках до фінансових звітів.

На основі проведених розрахунків зробити висновки щодо динаміки та тенденцій структурних змін у витратах підприємства. Розрахувати та проаналізувати показник **рівня витрат на одиницю обсягу** товарної продукції (виконаних робіт). Він є одним з узагальнюючих оцінюючих показників і дає змогу робити певні обґрунтовані висновки щодо прогнозних розрахунків витрат і визначення їх доцільності.

Аналіз структури витрат і відрахувань підприємства доцільно подати у табл. 5.1.

**Таблиця 5.1 - Аналіз структури витрат і відрахувань
підприємства, тис. грн.**

Показники	За минулий рік		За звітний рік			Відхилення		Темп зростання, %
	сума	питома вага, %	за планом	сума фактично	питома вага, %	від плану	від минулого року	
1. Податок на додану вартість								
2. Акцизний збір								
3. Інші відрахування з доходу								
4. Собівартість реалізованої продукції								
5. Адміністративні витрати								
6. Витрати на збут								
7. Інші операційні витрати								
8. Фінансові витрати								
9. Втрати від участі в капіталі								
10. Інші витрати								
11. Податок на прибуток від звичайної діяльності								
12. Надзвичайні відрахування								
Усього витрат і відрахувань								

У підрозділі 5.2 "Формування й використання прибутку підприємства" дати визначення поняття "прибуток" і "дохід", а також їхнього місця серед фінансових результатів діяльності підприємства, пояснити спільні та відмінні риси. Аналіз структури доходів підприємства доцільно подати у табл. 5.2.

Таблиця 5.2 - Аналіз структури доходів підприємства, тис. грн.

Показники	За минулий рік		За звітний рік			Відхилення		Темп зростання, %
	сума	питома вага, %	за планом	сума фактично	питома вага, %	від плану	від минулого року	
Дохід (виручка) від реалізації продукції								
Операційні доходи								
Дохід від участі в капіталі								
Інші фінансові доходи								
Інші доходи від звичайної діяльності								
Надзвичайні доходи								
Усього доходів								

Аналіз прибутку підприємства доцільно подати у табл. 5.3.

Таблиця 5.3 - Аналіз прибутку підприємства, тис. грн.

Показники	За минулий рік		За звітний рік			Відхилення		Темп зростання, %
	сума	питома вага, %	за планом	сума фактично	питома вага, %	від плану	від минулого року	
Прибуток від реалізації продукції (валовий дохід)								
Прибуток від операційної діяльності								
Прибуток від звичайної діяльності								
Усього прибутку до оподаткування								

Усього прибутку від звичайної діяльності								
Прибуток від надзвичайних подій								
Податки на прибуток від надзвичайних подій								
Чистий прибуток								

Ґрунтуючись на характеристиці прибутку і доходу, виокремити основні джерела формування прибутку підприємства. У цьому контексті із загальноекономічної форми прибутку і доходу слід виділити їх види. Згідно з Положенням бухгалтерського обліку №15 "Дохід" доходи підприємства класифікуються за такими групами:

- а) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);
- б) інші операційні доходи;
- в) фінансові доходи;
- г) інші доходи.
- д) надзвичайні доходи.

Склад доходів, що відносяться до відповідної групи, встановлено Положенням (стандартом) бухгалтерського обліку 3 "Звіт про фінансові результати".

Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (код рядка 010 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) визначається як загальний дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт або послуг, тобто без вирахування наданих знижок, повернення проданих товарів та непрямих податків (податку на додану вартість, акцизного збору тощо).

Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) (код рядка 035 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) визначається шляхом вирахування з доходу (виручки) від реалізації

продукції (товарів, робіт, послуг) відповідних податків, зборів, знижок тощо.

Валовий прибуток (збиток) (код рядка 050 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) розраховується як різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Інші операційні доходи (код рядка 060 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) відображаються як суми інших доходів від операційної діяльності підприємства, крім доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг): дохід від операційної оренди активів; дохід від операційних курсових різниць; відшкодування раніше списаних активів; дохід від реалізації оборотних активів (крім фінансових інвестицій) тощо.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності (код рядка 100 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) визначають як різницю між сумою валового прибутку (збитку) і іншого операційного доходу та адміністративними витратами, витратами на збут і іншими операційними витратами.

Дохід від участі в капіталі (код рядка 110 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) визначається як дохід, отриманий від інвестицій в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

У статті "*Інші фінансові доходи*" (код рядка 120 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) показуються дивіденди, відсотки та інші доходи, отримані від фінансових інвестицій (крім доходів, які обліковуються за методом участі в капіталі).

У статті "*Інші доходи*" показується дохід від реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів і майнових комплексів; дохід від неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, але не пов'язані з операційною діяльністю підприємства.

В курсовій роботі на основі фінансових звітів підприємства, що розглядається визначити суму прибутку підприємства до оподаткування та суму чистого прибутку, масштаби та обсяги підвищення прибутковості підприємства під впливом дії окремих чинників, вивчити загальноприйняту практику використання прибутку підприємства.

У підрозділі 5.3 "**Оцінка фінансово-економічного стану підприємства**" за фінансовою звітністю підприємства оцінити його фінансово-економічний стан, вивчити методологічні підходи до оцінки цього стану.

Сучасні умови ведення бізнесу потребують прийняття рішень з управління підприємства на базі зваженої їх оцінки.

Аналіз фінансової незалежності підприємства

Виявляється одна з важливих характеристик фінансового стану підприємства - його фінансова незалежність від зовнішніх джерел.

З цією метою обчислюється **Коефіцієнт фінансової незалежності "автономії" (Кавт)** як відношення загальної суми власних коштів до підсумку балансу:

$$K_{авт} = \frac{\text{ф.1 ряд.380}}{\text{ф.1 ряд.640}}$$

Практикою встановлено, що загальна сума заборгованості не повинна перевищувати суму власних джерел фінансування, тобто критичне значення $K_{авт} = 0,5$. Чим більше значення коефіцієнту, тим кращий фінансовий стан підприємства (менша залежність від зовнішніх джерел).

Для визначення фінансової стійкості вираховують **коефіцієнт фінансової стабільності (Кфс)**, який характеризує співвідношення власних та позикових коштів:

$$K_{фс} = \frac{\text{ф.1 ряд.380}}{\text{ф.1 (ряд.480 + ряд.620)}}$$

Перевищення власних коштів над позиковими вказує на те, що підприємство має достатній рівень фінансової стійкості і відносно незалежне від зовнішніх фінансових джерел. **Нормативне значення $K_{фс}$ повинно бути більшим 1.** Якщо $K_{фс}$ менше 1, то потрібно з'ясувати причини зменшення фінансової стабільності (падіння виручки, зменшення прибутку, необґрунтоване збільшення матеріальних запасів тощо).

Важливе значення у процесі аналізу джерел власних коштів має показник **фінансового лівереджу (Φ_l)**, що характеризує залежність підприємства від довгострокових зобов'язань і визначається як відношення довгострокових зобов'язань до джерел власних коштів:

$$\Phi_l = \frac{\text{ф.1 ряд.480}}{\text{ф.1 ряд.380}}$$

Зростання значення Φ_l свідчить про зростання фінансового ризику, тобто можливість втрати платоспроможності. В такому разі більш детально аналізуються показники третього розділу пасиву балансу.

Важливим показником платоспроможності підприємства є **коефіцієнт фінансового ризику ($K_{фр}$)**. Він визначається співвідношенням суми залученого капіталу до капіталу підприємства:

$$K_{фр} = \frac{\text{ф.1 (ряд.480 + ряд.620)}}{\text{ф.1 ряд.640}},$$

$K_{фр}$ показує, скільки грошових одиниць залучених коштів

припадає на кожен грошову одиницю капіталу підприємства.

Важливим показником *ліквідності підприємства* є коефіцієнт абсолютної ліквідності Кал, який характеризує негайну готовність підприємства ліквідувати короткострокову заборгованість і визначається як відношення суми грошових коштів підприємства та короткотермінових фінансових вкладень до суми короткотермінових (поточних) зобов'язань:

$$\text{Кал} = \frac{\text{ф.1 (ряд.230+ряд.240)}}{\text{ф.1 ряд.620}},$$

Значення Кал є достатнім у межах 0,2 -:- 0,35, а менше 0,2 - це зовнішня ознака неплатоспроможності

Прибутковість підприємства характеризується сумою прибутку та рівнем рентабельності. Необхідним елементом аналізу є дослідження результатів фінансової діяльності та напрямків використання прибутку.

Аналізу підлягає розподіл прибутку звітного та попереднього років, який відображений в ф. 2.

У тому разі, коли підприємство збиткове, можна зробити висновок про відсутність джерела поповнення власних коштів підприємства для ведення ним нормальної господарської діяльності.

За наявності збитку попереднього або звітного року співвідношення в % для відповідної графі не розраховуються. Аналізується тільки відхилення по статтям використання прибутку.

Якщо на виробничий розвиток спрямовано менше 30% чистого прибутку, необхідно встановити об'єктивність причин такого розподілу, а також звернути увагу на розподіл прибутку "на інші цілі".

Якщо підприємство використало прибутку більше, ніж його отримало, то у цьому випадку необхідно звернути увагу, які саме статті витрат призвели до збитку.

За результатами проведеного аналізу доцільно визначити резерви збільшення прибутку підприємства, обґрунтувати методику розробки заходів їх мобілізації.

У процесі виявлення резервів слід виділити три етапи:

1. Аналітичний – на цьому етапі виявляють і кількісно оцінюють резерви;
2. Організаційний – розробка комплексу інженерних, технічних, організаційних, економічних і соціальних заходів, що повинні забезпечити використання виявлених резервів
3. Функціональний – практична реалізація заходів і контроль їх виконання.

Резерви збільшення прибутку є можливими:

- за рахунок збільшення обсягу випуску продукції (робіт, послуг);
- за рахунок зниження витрат на виробництво і реалізацію продукції;
- за рахунок економії і раціонального використання коштів на оплату праці робітників та службовців;
- за рахунок запровадження досягнень науково-технічного прогресу, в результаті чого зростає продуктивність праці.

Рентабельність – один із головних вартісних показників ефективності виробництва, який характеризує рівень віддачі активів і ступінь використання капіталу у процесі виробництва.

Коефіцієнти рентабельності – система показників, які характеризують здатність підприємства створювати необхідний прибуток в процесі своєї господарської діяльності. Коефіцієнти (показники) рентабельності визначають загальну ефективність використовуваних активів і вкладеного капіталу. Вони можуть бути розраховані як коефіцієнти і тоді представлені у вигляді десятинного

дробу або у вигляді показників рентабельності і тоді представлені у вигляді процентів.

Показники рентабельності розраховуються на основі Балансу (ф.1) та Звіту про фінансові результати підприємства (ф.2.). В основу розрахунку показників рентабельності можуть бути покладені різні величини прибутку підприємства: валовий (маржинальний) прибуток, операційний прибуток, прибуток до виплати процентів і податку на прибуток (ЕВІТ), прибуток до виплати податку на прибуток (ЕВТ), чистий прибуток. Найчастіше для розрахунку коефіцієнтів рентабельності використовується чистий прибуток або прибуток до виплати процентів і податку на прибуток.

Аналіз рентабельності підприємства здійснюється шляхом розрахунку таких основних **показників** (коефіцієнтів):

- рентабельність продажів;
- рентабельність активів;
- рентабельність власного капіталу;
- рентабельність інвестицій;
- рентабельність діяльності;
- рентабельність продукції.

Рентабельність продажів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до чистого доходу від реалізації і характеризує ефективність продажів підприємства.

Рентабельність активів розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості активів і характеризує ефективність використання активів підприємства.

Рентабельність власного капіталу розраховується як відношення чистого прибутку підприємства до середньорічної вартості власного капіталу і характеризує ефективність вкладення коштів до даного підприємства.

Рентабельність інвестицій - розраховується як відношення суми чистого прибутку та виплачених процентів до суми власного і довгострокового позикового капіталу середнього за період. Показує, яку віддачу мають власники акціонерного капіталу та утримувачі довгострокового боргу компанії.

Рентабельність продукції розраховується як відношення чистого доходу від реалізації продукції (робіт, послуг) до собівартості і характеризує прибутковість господарської діяльності підприємства від основної діяльності.

Для акціонерних товариств, прості акції яких відкрито продаються та купуються на фондових біржах, включаючи товариства, які перебувають у процесі випуску таких акцій доцільно розрахувати та проаналізувати показники прибутковості акцій.

Інформація про прості акції міститься у третьому розділі Звіту про фінансові результати діяльності підприємства.

У статті "Середньорічна кількість простих акцій" (код рядка 300 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) наводиться середньозважена кількість простих акцій, які перебували в обігу протягом звітного періоду.

Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (код рядка 320 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) - показник, який розраховується шляхом ділення суми чистого прибутку або збитку, який належить власникам простих акцій, на середньорічну кількість простих акцій.

Дивіденди на одну просту акцію (код рядка 340 Звіту про фінансові результати на 1.01.2008 р.) - показник, який розраховується шляхом ділення суми оголошених дивідендів на кількість простих акцій, за якими сплачуються дивіденди.

У підрозділі 5.4 "Аналіз ефективності діяльності підприємства" слід визначити економічну суть й загальний методологічний підхід до

вимірювання ефективності діяльності підприємства та принципи формування системи показників ефективності виробничо-господарської та комерційної діяльності підприємства. На основі теоретичних знань і попередніх розрахунків у курсовому проекті слід сформувати систему показників ефективності діяльності підприємства, включаючи такі показники, як: показники ефективності використання праці (персоналу), виробничих фондів, фінансових коштів, і, як результат, вивчити методологічні підходи до оцінки соціальної ефективності діяльності підприємства.

Термін "ефект" у перекладі з латинської означає "результат". Отже, категорія "ефективність" може інтерпретуватись як "результативність". Термін ефект має значення результату, наслідку зміни стану певного об'єкта, зумовленої дією зовнішнього або внутрішнього фактора. Якщо провести математичну аналогію, то ефект - це дельта, приріст деякої змінної або різниця її попереднього і наступного значень. Зрозуміло, що значення цієї дельти може бути як додатним, так і від'ємним або взагалі нульовим. Подібно до цього й ефект може бути як позитивним, коли зміни є корисними, так і негативним, коли зміни деструктивні, або нульовим, коли змін немає. Утім, останній випадок, а саме коли результат нульовий, можна в конкретних умовах вважати або позитивним, або негативним ефектом і окремо не розглядати. Таким чином, існує як об'єктивна зміна стану певної системи (об'єкта), так і її оцінка. Ця оцінка може мати кількісний і якісний характер.

Ефективність підприємства являє собою комплексну оцінку кінцевих результатів використання основних і оборотних фондів, трудових і фінансових ресурсів та нематеріальних активів за певний період часу.

Загальна методологія визначення ефективності може бути формалізована таким співвідношенням:

$$F=E/P,$$

де F - ефективність;

E - ефект (результати);

P - витрати (ресурси).

Підходи до визначення ефективності діяльності підприємства:

- 1) ***ресурсний***, коли економічний результат зіставляється з економічною оцінкою виробничих ресурсів, які застосовуються під час виробництва;
- 2) ***витратний***, коли економічний результат порівнюється з поточними витратами, які безпосередньо пов'язані з його досягненням;
- 3) ***ресурсно-витратний***, що, як це видно з самої назви, являє собою певний компроміс між двома попередніми. Тобто до уваги береться як певна оцінка наявних ресурсів, так і оцінка поточних витрат. Проте застосування цього підходу має бути дуже зваженим і обережним, адже виникає проблема подвійного рахунку, а також значного впливу галузевих особливостей виробництв (фондомісткості, капіталомісткості, трудомісткості тощо).

Кожен із цих підходів має свої переваги та недоліки, і доцільність застосування того чи іншого з них визначається конкретними обставинами й поставленими завданнями.

Що стосується чисельника формули ефективності, то тут також можна виділити три найзагальніші підходи.

1. За результат береться валова вартість створеного за певний період продукту (наприклад, виготовлена або реалізована продукція за оптовими цінами).
2. Як результат беруть прибуток. Це досить поширений підхід, і при його застосуванні утворюється ціла множина показників рентабельності, коли прибуток зіставляється з собівартістю виробництва або з вартістю основних фондів, або з величиною активів підприємства чи його капіталом тощо.
3. За результат береться сума прибутку та амортизації. Річ у тім, що з точки зору попереднього підходу підприємство, яке має від'ємну величину прибутку (що визначається за тією або іншою законодавче визначеною

методологією), автоматично є нерентабельним, а отже, й неефективним. Але для перехідних економік, у яких відбуваються інтенсивні трансформаційні процеси, на думку окремих економістів, ефективною може вважатися діяльність і такого підприємства, яке не може забезпечити повного відтворення своїх ресурсів, передусім основних фондів. Ідеться про те, що втрати суспільства в разі ліквідації такого підприємства будуть все ж більшими, ніж тоді, коли воно продовжуватиме діяльність до повного спрацювання своїх основних фондів.

Завдання визначення ефективності виникає в різних ситуаціях, і його раціональне вирішення в конкретних умовах передбачає застосування тих або інших підходів чи методик.

Можна виділити такі ***загальні напрямки, за якими визначається ефективність.***

1. Оцінювання ефективності виробництва з метою забезпечення оптимальної стратегії управління ним. У межах цього напрямку досліджується насамперед ефективність використання ресурсів підприємства.
2. Оцінювання ефективності підприємства з метою визначення його привабливості як потенційного об'єкта інвестування. Таке оцінювання може здійснюватися самим підприємством, потенційним інвестором або ж для забезпечення об'єктивності - незацікавленою організацією. При цьому портфельні інвестори, як правило, задовольняються фінансовими показниками ефективності, а стратегічних здебільшого цікавить комплексна її оцінка.

У підрозділі 5.5 "Чинники зростання ефективності діяльності підприємства" слід класифікувати чинники, що забезпечують підвищення ефективності виробництва за певними ознаками: видами витрат і ресурсів (джерелами підвищення); напрямками розвитку й удосконалення виробництва, системи управління виробництвом. У сукупності чинників слід виокремити групу зовнішніх та внутрішніх і розподілити внутрішні

чинники на так звані "тверді" (технологія, устаткування, матеріали та енергія, вироби) та "м'які" (організація і системи, працівники, методи роботи, стиль управління). До зовнішніх чинників підвищення ефективності виробництва слід віднести державну економічну і соціальну політику, інституційні механізми, інфраструктуру, структурні зміни в суспільстві та економіці.

Для аналізу ефективності використання оборотних фондів найважливішим показником є швидкість їх обороту, отже, слід проаналізувати чинники її збільшення, зокрема такі:

- зменшення обсягів незавершеного виробництва;
- удосконалення системи матеріально-технічного забезпечення з метою оптимізації виробничих запасів;
- прискорення реалізації готової продукції (активізація маркетингової діяльності);
- зменшення обсягів дебіторської заборгованості.

Крім того, слід звернути увагу і на інші напрямки раціоналізації ***використання матеріальних ресурсів:***

- проаналізувати основні причини втрат та нераціонального використання ресурсів;
- забезпечити обґрунтоване нормування витрат матеріалів;
організувати використання вторинних ресурсів;
- створити систему заохочення за економію сировини, енергії та матеріалів й відпрацювати її дійовість;
- акцентувати увагу на використанні сучасних високотехнологічних матеріалів.

Що стосується ***аналізу ефективності використання трудового потенціалу*** підприємства, то тут слід зосередити увагу на таких аспектах:

- внутрішньозмінні втрати робочого часу;
- втрати робочого часу внаслідок плинності кадрів;

- рівень використання засобів механізації, автоматизації праці та комп'ютерної техніки;
- аналіз системи стимулювання працюючих;
- визначення професійно-кваліфікаційної структури працюючих.

У межах організаційного напрямку здійснюється пошук можливостей підвищення ефективності тих процесів, що відбуваються на підприємстві. При цьому насамперед увага звертається на ефективність управління. Важливою складовою ефективності підприємства, а отже, і значним резервом її підвищення, є організація виробничого процесу. У конкретних умовах підприємства слід проаналізувати всі аспекти, що визначають ефективність організації робіт, від рівня робочого місця окремого робітника чи спеціаліста до рівня підприємства в цілому. Для виробничих підприємств, ураховуючи, звичайно, специфіку їх діяльності, особливу увагу треба звертати на можливості застосування більш ефективних типів виробництва (масового, великосерійного). І, нарешті, останнім (але не за важливістю) напрямком пошуку можливостей підвищення ефективності є технологічний.

Вирішення проблеми технологічного відставання особливо актуальне для українських підприємств. Причому проблема ця є комплексною і має, принаймні, два компоненти: матеріальний та нематеріальний. Перший з них - це удосконалення технічної бази, а другий - організаційно-правові проблеми. На думку багатьох економістів, подолання технічного і технологічного відставання потребує не просто переходу на сучасні технології, а впровадження комплексу відносин, що називається корпоративною культурою. Така культура має запозичуватись, звичайно, у найпередовіших компаній з тривалим досвідом роботи в ринковому середовищі. Намагання виділити в оцінці ефективності підприємства та в пошуку шляхів підвищення останньої окремі структурні компоненти зумовлено бажанням спростити розуміння зазначених проблем. Проте зрозуміло, що насправді ці проблеми комплексні, отже,

для їх вирішення слід застосовувати комплексний, системний підхід, ретельно досліджуючи всі підрозділи, служби підприємства та ті процеси, які в них відбуваються. Тільки на основі системного аналізу можна отримати справді адекватну оцінку стану справ на підприємстві та розробити ефективні заходи щодо його поліпшення.

6. Захист курсової роботи

Курсова робота має бути виконана і подана на кафедру не пізніше **зазначеної** у завданні дати.

Курсову роботу рецензує викладач кафедри. Якщо рецензія позитивна, студента повідомляють про допущення його роботи до захисту. Дату і час захисту встановлює кафедра за графіком. Остаточо оцінюється робота після її захисту автором. Студентам дозволяється здавати екзамен з курсу "Економіка підприємства" тільки після захисту курсової роботи і одержання відповідної позитивної оцінки за неї. Курсова робота оцінюється за 5 - бальною системою.

Джерела інформації для проведення розрахунків:

- Баланс підприємства за попередній рік і за звітний період, ф. 1;
- Звіт про фінансові результати та їх використання за попередній рік і за звітний період, ф. 2;
- Звіт з праці за попередній рік і за звітний період, ф. 1 -ПВ, ф. 3-ПВ;
- Звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг, ф. 5-е;
- Розрахунок нормативу власних обігових коштів;
- Розшифровка дебіторської і кредиторської заборгованості;
- Матеріали маркетингових досліджень;
- Висновки аудиторських перевірок.

Для пошуку інформації можна використати сайти:

<http://www.afr.com.ua>, <http://www.tribuna.net.ua>, <http://www.e-plus.com.ua>, <http://www.smida.gov.ua>, <http://www.sma.ua>, <http://uafr.com.ua>.

Харківська національна академія міського господарства

Факультет економіки та підприємництва

Кафедра економіки будівництва

Напрямок:

- облік і аудит

- економіка підприємства

Курс _____ Група _____

ЗАВДАННЯ

на курсову роботу з економіки підприємства

Студенту _____

Варіант № _____

Вихідні дані до курсової роботи:

Підприємство _____

Зміст курсової роботи

Титульний аркуш.

1. Завдання на виконання курсової роботи.
2. Зміст курсової роботи.
3. Вступ.
4. Основна частина курсової роботи.
5. Заключна частина.
6. Список використаної літератури.
7. Додатки.

Дата видачі вихідних даних «____» _____ 200__ р.

Дата захисту «____» _____ 200__ р.

Студент _____ (підпис)

Керівник _____ (підпис)

Інформаційно-методичне забезпечення

Бібліографічні описи	Шифр бібліотеки ХНАМГ
1. Основна література	
1. Бойчик І.М., Харів П.С., Хопчан М.І. Економіка підприємства. – Львів: «Сполом», 1998. – 212 с.	65.9(2)29я7 Е 40
2. Бойчик І. М., Харів М. С., Хончам М. І., Піча Ю. В. Навч. посібник Економіка підприємства. - : "Каравела" , 2000. - 293 с.	
3. Економіка підприємства - Підручник. / Ред. С.Ф.Покропивного. К.: КНЕУ, 2003. –528с.	65.9(2)29я7 Е 40
4. Продиус Ю.И. Экономика предприятия: Учебное пособие. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – 416 с.	65.9(2)29я7 П78
2. Додаткова література	
5. Грибов В.Д., Грузинов В.П. Экономика предприятия: Учеб.пособие. Практикум – М.: Финансы и статистика, 2003. – 336с.	65.9(2)29я7 Г90
6. Економіка підприємства: збірник практичних задач і конкретних ситуацій: Навч. посібник за ред. С.Ф.Покропивного – К.: КНЕУ, 2000. – 328с.	65.9(2)29я7 Е40
7. Бондар Н. М. Економіка підприємства. – К: АСН, 2004.	
8. Економіка підприємства / За заг. ред. д.е.н., проф. Мельника Л. Г. – Суми: 2004.	
9. Економіка підприємства / За заг. ред. д.е.н., проф. Петровича Й. М. – Львів: Новий Світ – 2004.	

10.Економіка підприємства. Збірник практичних задач і конкретних ситуацій: Навчальний посібник / За ред. д.е.н., проф. С. Ф. Покропивного. – К: КНЕУ, 1999.	
11.Економіка підприємства: Підручник / За заг. ред. проф. С. Ф. Покропивного. – Вид. друге, перероб. та доп. – К: КНЕУ, 2000.	
12.Оробчук М. Г., Лисий І. В. Задачі з економіки підприємства та методика їх розв’язування: Навчальний посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2001.	
13.Покропивний С. Ф., Колот В. М. Підприємництво: стратегія, організація, ефективність: Навч.посібник. – К: КНЕУ, 1998.	
14.Закон України "Про власність" / Відомості Верховної Ради України.- 1991.- №20.	-
15.Закон України "Про інвестиційну діяльність" / Відомості Верховної Ради України.- 1992.- №10.- с.138	-
16.Закон України "Про оплату праці" від 24 березня 1995р./ Урядовий кур’єр. –1995. – 18травня.	-
17.Закон України "Про оподаткування прибутку підприємств" від 28грудня 1997р./ Урядовий кур’єр. –1997. – 6 червня	-
18.Момот Т.В. Вартісно-орієнтоване корпоративне управління: від теорії до практичного впровадження: Монографія. – Харків: ХНАМГ, 2006 – 380 с.	65. 9(2)29я7 М 43

19.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 16 «Витрати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.12.99 №318, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 19.01.2000р. за №27/4248	-
20.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 9 «Запаси», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 20.10.99 №246, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 2.11.1999р. за №751/4044	-
21.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 8 «Нематеріальні активи», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 18.10.99 №242 зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 2.11.1999р. за №751/4043	-
22.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 8.10.99 №237	-
23.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 2 «Баланс», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 №87, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 21.06.1999р. за №396/3689	-
24.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 №87, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 21.06.1999р. за №397/3690	-

25.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 15 «Дохід», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 29.11.99 №290, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 14.12.1999р. за №860/4153	-
26.Положення (стандарт)бухгалтерського обліку 7«Основні засоби» наказом Міністерства фінансів України від 27.04.99 №92, зареєстрований в Міністерстві юстиції України від 18.05.2000р. за №288/4509	-
27.Скляренко В.К., Прудников В.М. Экономика предприятия: конспект лекций – М.: ИНФРА –М, 2003. – 208с.	65. 9(2)29я7 С43
28.Хозяйственный кодекс Украины. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – 232 с.	-
29.Шапілова Н.В. Збірник задач і ділових ігор з дисципліни «Економіка підприємств»: Навч.посібник. – Х.:Лансум, 2000. – 100с.	65. 9(2)29я7 Ш23
30.Швандар В.А., Прасолова В.П. Экономика предприятия: тесты, задачи, ситуации: Учеб. пособие для вузов. – М.: Банки и биржи, ЮНИТИ, 1997. – 95с.	65. 9(2)29я7
31.Экономика предприятия / Под ред О.Волкова. – М.: ИНФРА-М, 2000. – 416с.	65.9(2)29.я7 Е 40
32.Экономика предприятия / Под ред. В.Я. Горфинкеля и др. – М.: Банки и биржи; ЮНИТИ, 2002. - 742с	65.9(2)29.я7 Е 40
33.Экономика предприятия: Задачи. Ситуации. Решения:Учеб. пособие/ С.Ф.Покропивный,	65. 9(2)29я7 Э40

Г.А.Швыданенко и др. под ред.. Покропивного С.Ф. – К.: Знання-Пресс, 2001.- 343с.	
34. Экономика предприятия: Практикум/ С.Филиппова, В. Захарченко, А.Балан. – Х.: ООО «Одиссей», 2004. – 288с.	65. 9(2)29я7 Э40
35. Экономика предприятия: Учебник/ Под ред. Семёнова В. – С-Пб.:Изд-во «Питер», 2005. – 384с.	65. 9(2)29я7 Э40
3. INTERNET – ресурси:	
36. Адміністративно-управлінський портал www.aup.ru	
37. Бібліотека корпоративного управління www.corpgov.net	
38. Офіційний веб-сайт Верховної Ради України www.rada.gov.ua	
39. Проблеми теорії і практики управління www.ptpu.ru	
40. Развитие бизнеса www.devbusiness.ru	
41. ЦЕМИ РАН. Российские ресурсы по экономике www.cemi.rssi.ru	
42. Централізована база даних про емітентів цінних паперів www.istock.com.ua	

Додатки

Додаток до Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 2 "Баланс"

	Дата (рік, місяць, число)	КОДИ	
			01
Підприємство _____	за ЄДРПОУ _____		
Територія _____	за КОАТУУ _____		
Форма власності _____	за КФВ _____		
Орган державного управління _____	за СПОДУ _____		
Галузь _____	за ЗКГНГ _____		
Вид економічної діяльності _____	за КВЕД _____		
Одиниця виміру: тис. грн. _____	Контрольна сума _____		
Адреса _____			

Баланс
на _____ 20__ р.

Форма N 1		Код за ДКУД	1801001
Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи			
Нематеріальні активи:			
залишкова вартість	010		
первісна вартість	011		
накопичена амортизація	012		
Незавершене будівництво	020		
Основні засоби:			
залишкова вартість	030		
первісна вартість	031		
знос	032		
Довгострокові біологічні активи:			
справедлива (залишкова) вартість	035		
первісна вартість	036		
накопичена амортизація	037		
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080		
II. Оборотні активи			
Виробничі запаси	100		
Поточні біологічні активи	110		
Незавершене виробництво	120		
Готова продукція	130		
Товари	140		
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160		
первісна вартість	161		
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170		
за виданими авансами	180		

з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210		
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230		
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250		
Усього за розділом II	260		
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280		

Пасив	Код рядка	На початок звітної періоду	На кінець звітної періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300		
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330		
Резервний капітал	340		
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350		
Неоплачений капітал	360	()	()
Вилучений капітал	370	()	()
Усього за розділом I	380		
II. Забезпечення таких витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430		
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460		
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480		
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530		
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540		
з бюджетом	550		
з позабюджетних платежів	560		
зі страхування	570		
з оплати праці	580		
з учасниками	590		
із внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610		
Усього за розділом IV	620		
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640		

Керівник
Головний бухгалтер

Додаток
до Положення (стандарту)
бухгалтерського обліку 3, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 31 березня
1999 р. N 87 і зареєстрованого в Міністерстві юстиції України
21 червня 1999 р. за N 397/3690

Підприємство _____	Дата (рік, місяць, число) за ЄДРПОУ _____	КОДИ	
			01
Територія _____	за КОАТУУ _____		
Орган державного управління _____	за СПОДУ _____		
Галузь _____	за ЗКГНГ _____		
Вид економічної діяльності _____	за КВЕД _____		
Одиниця виміру: тис. грн.	Контрольна сума _____		

Звіт про фінансові результати

за _____ 20__ р.

Форма N 2

Код за ДКУД **1801003**

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Доход (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010		
Податок на додану вартість	015	()	()
Акцизний збір	020	()	()
	025	()	()
Інші вирахування з доходу	030	()	()
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	()	()
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	()	()
Валовий:		()	()
прибуток	050	()	()
збиток	055	()	()
Інші операційні доходи	060	()	()
Адміністративні витрати	070	()	()
Витрати на збут	080	()	()
Інші операційні витрати	090	()	()
Фінансові результати від операційної діяльності:		()	()
прибуток	100	()	()
збиток	105	()	()
Доход від участі в капіталі	110	()	()
Інші фінансові доходи	120	()	()
Інші доходи	130	()	()
Фінансові витрати	140	()	()
Втрати від участі в капіталі	150	()	()
Інші витрати	160	()	()
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:		()	()
прибуток	170	()	()
збиток	175	()	()
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	()	()
Фінансові результати від звичайної діяльності:		()	()
прибуток	190	()	()
збиток	195	()	()
Надзвичайні:		()	()
доходи	200	()	()
витрати	205	()	()

Податки з надзвичайного прибутку	210	()	()
Чистий:		()	()
прибуток	220	()	()
збиток	225	()	()

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230		
Витрати на оплату праці	240		
Відрахування на соціальні заходи	250		
Амортизація	260		
Інші операційні витрати	270		
Разом	280		

III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	320		
Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

ЗАТВЕРДЖЕНО

наказом Міністерства фінансів України
від 29 листопада 2000 р. N 302

(у редакції наказу Міністерства фінансів України від 28 жовтня 2003 р. N 602)

Підприємство _____
Територія _____
Орган державного управління _____
Галузь _____
Вид економічної діяльності _____
Середньооблікова чисельність працюючих _____
Одиниця виміру: тис. грн.

Дата /рік, місяць, число/
за ЄДРПОУ
за КОАТУУ
за СПОДУ
за ЗКГНГ
за КВЕД
Контрольна сума

КОДИ		
		01

ПРИМІТКИ ДО РІЧНОЇ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ
за 20__ рік

Форма N 5

Код за ДКУД

1801008

I. Нематеріальні активи

Втрати від зменшення корисності за рік	Код рядка	Залишок на початок року		Надійшло за рік	Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нараховано амортизації за рік	Втрати від зменшення корисності за рік	Інші зміни за рік		Залишок на кінець року	
		первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація		первісної (переоціненої) вартості	накопиченої амортизації	первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація			первісної (переоціненої) вартості	накопиченої амортизації	первісна (переоцінена) вартість	накопичена амортизація
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
Права користування природними ресурсами	010													
Права користування майном	020													
Права на знаки для товарів і послуг	030													
Права на об'єкти промислової власності	040													
Авторські та суміжні з ними права	050													
	060													
Інші нематеріальні активи	070													
Разом	080													

3 рядка 080 графа 14 вартість нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності (081) _____
вартість оформлених у заставу нематеріальних активів (082) _____
вартість створених підприємством нематеріальних активів (083) _____
3 рядка 080 графа 5 вартість нематеріальних активів, отриманих за рахунок цільових асигнувань (084) _____
3 рядка 080 графа 15 накопичена амортизація нематеріальних активів, щодо яких існує обмеження права власності (085) _____

II. Основні засоби

Групи основних засобів	Код рядка	Залишок на початок року		Надій- шло за рік	Переоцінка (дооцінка +, уцінка -)		Вибуло за рік		Нарахо- вано аморти- зації за рік	Втрати від змен- шення корис- ності	Інші зміни за рік		Залишок на кінець року		у тому числі			
		первісна (переоці- нена) вартість	знос		первісної (переоці- неної) вартості	знос	первісна (переоці- нена) вартість	знос			первісної (переоці- неної) вартості	знос	первісна (переоці- нена) вартість	знос	одержані за фінансовою орендою		передані в оперативну оренду	
															первісна (переоці- нена) вартість	знос	первісна (переоці- нена) вартість	знос
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	19
Земельні ділянки	100																	
Капітальні витрати на поліпшення земель	110																	
Будинки, споруди та передавальні пристрої	120																	
Машини та обладнання	130																	
Транспортні засоби	140																	
Інструменти, прилади, інвентар (меблі)	150																	
Робоча і продуктивна худоба	160																	
Багаторічні насадження	170																	
Інші основні засоби	180																	
Бібліотечні фонди	190																	
Малоцінні необоротні матеріальні активи	200																	
Тимчасові (нетитульні) споруди	210																	
Природні ресурси	220																	
Інвентарна тара	230																	
Предмети прокату	240																	
Інші необоротні матеріальні активи	250																	
Разом	260																	

З рядка 260 графа 14 вартість основних засобів, щодо яких існують передбачені чинним законодавством обмеження права власності (261) _____

вартість оформлених у заставу основних засобів (262) _____

залишкова вартість основних засобів, що тимчасово не використовуються (консервація, реконструкція тощо) (263) _____

залишкова вартість основних засобів, вилучених з експлуатації для продажу (264) _____

первісна (переоцінена) вартість повністю амортизованих основних засобів (265) _____

З рядка 260 графа 5 вартість основних засобів, придбаних за рахунок цільового фінансування (266) _____

Вартість основних засобів, що взяті в операційну оренду (267) _____

З рядка 260 графа 15 знос основних засобів, щодо яких існують обмеження права власності (268) _____

III. Капітальні інвестиції

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року
1	2	3	4
Капітальне будівництво	280		
Придбання (виготовлення) основних засобів	290		
Придбання (виготовлення) інших необоротних матеріальних активів	300		
Придбання (створення) нематеріальних активів	310		
Формування основного стада	320		
Інші	330		
Разом	340		

IV. Фінансові інвестиції

Найменування показника	Код рядка	За рік	На кінець року	
			довго-строкові	поточні
1	2	3	4	5
А. Фінансові інвестиції за методом участі в капіталі в:				
асоційовані підприємства	350			
дочірні підприємства	360			
спільну діяльність	370			
Б. Інші фінансові інвестиції в:				
частки і паї у статутному капіталі інших підприємств	380			
акції	390			
облігації	400			
інші	410			
Разом (розд. А + розд. Б)	420			

3 рядка 045 графа
4 Балансу

Інші довгострокові фінансові інвестиції відображені:

за собівартістю (421) _____
за справедливою вартістю (422) _____
за амортизованою собівартістю (423) _____

3 рядка 220 графа 4
Балансу

Поточні фінансові інвестиції відображені:

за собівартістю (424) _____
за справедливою вартістю (425) _____
за амортизованою собівартістю (426) _____

V. Доходи і витрати

Найменування показника	Код рядка	Доходи	Витрати
1	2	3	4
А. Інші операційні доходи і витрати			
Операційна оренда активів	440		
Операційна курсова різниця	450		
Реалізація інших оборотних активів	460		
Штрафи, пені, неустойки	470		
Утримання об'єктів житлово-комунального і соціально-культурного призначення	480		
Інші операційні доходи і витрати	490		
у тому числі:			
відрахування до резерву сумнівних боргів	491	X	
непродуктивні витрати і втрати	492	X	
Б. Доходи і втрати від участі в капіталі за інвестиціями в:			
асоційовані підприємства	500		
дочірні підприємства	510		
спільну діяльність	520		
В. Інші фінансові доходи і витрати			
Дивіденди	530		X
Проценти	540	X	
Фінансова оренда активів	550		
Інші фінансові доходи і витрати	560		
Г. Інші доходи і витрати			
Реалізація фінансових інвестицій	570		
Реалізація необоротних активів	580		
Реалізація майнових комплексів	590		
Неопераційна курсова різниця	600		
Безоплатно одержані активи	610		X

Списання необоротних активів	620	X	
Інші доходи і витрати	630		

Товарообмінні (бартерні) операції з продукцією (товарами, роботами, послугами) (631) _____

Частка доходу від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за часткою (632) _____ %
товарообмінними (бартерними) контрактами з пов'язаними сторонами

VI. Грошові кошти

Найменування показника	Код рядка	На кінець року
1	2	3
Каса	640	
Поточний рахунок у банку	650	
Інші рахунки в банку (акредитиви, чекові книжки)	660	
Грошові кошти в дорозі	670	
Еквіваленти грошових коштів	680	
Разом	690	

З рядка 070 гр. 4 Балансу Грошові кошти, використання яких обмежено (691) _____

VII. Забезпечення і резерви

Види забезпечень і резервів	Код рядка	Залишок на початок року	Збільшення за звітний рік		Використано у звітному році	Сторновано невикористану суму у звітному році	Сума очікуваного відшкодування витрат іншою стороною, що врахована при оцінці забезпечення	Залишок на кінець року
			нараховано (створено)	додаткові відрахування				
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Забезпечення на виплату відпусток працівникам	710							
Забезпечення наступних витрат на додаткове пенсійне забезпечення	720							
Забезпечення наступних витрат на виконання гарантійних зобов'язань	730							
Забезпечення наступних витрат на реструктуризацію	740							
Забезпечення наступних витрат на виконання зобов'язань щодо обтяжливих контрактів	750							
	760							
	770							
Резерв сумнівних боргів	775							
Разом	780							

VIII. Запаси

Найменування показника	Код рядка	Балансова вартість на кінець року	Переоцінка за рік	
			збільшення чистої вартості реалізації*	уцінка
1	2	3	4	5
Сировина і матеріали	800			
Купівельні напівфабрикати та комплектуючі вироби	810			

Паливо	820			
Гара і тарні матеріали	830			
Будівельні матеріали	840			
Запасні частини	850			
Матеріали сільськогосподарського призначення	860			
Тварини на вирощуванні та відгодівлі	870			
Малоцінні та швидкозношувані предмети	880			
Незавершене виробництво	890			

Готова продукція	900			
Товари	910			
Разом	920			

3 рядка 920 графа 3 Балансова вартість запасів:
 відображених за чистою вартістю реалізації (921) _____
 переданих у переробку (922) _____
 оформлених в заставу (923) _____
 переданих на комісію (924) _____
 Активи на відповідальному зберіганні (позабалансовий рахунок 02) (925) _____
 * визначається за п. 28 Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 9 "Запаси".

ІХ. Дебіторська заборгованість					
Найменування показника	Код рядка	Всього на кінець року	у т. ч. за строками непогашення		
			до 3 місяців	від 3 до 6 місяців	від 6 до 12 місяців
1	2	3	4	5	6
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	940				
Інша поточна дебіторська заборгованість	950				

Списано у звітному році безнадійної дебіторської заборгованості (951) _____
 Із рядків 940 і 950 графа 3 заборгованість з пов'язаними сторонами (952) _____

Х. Нестачі і втрати від псування цінностей

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Виявлено (списано) за рік нестач і втрат	960	
Визнано заборгованістю винних осіб у звітному році	970	
Сума нестач і втрат, остаточне рішення щодо винуватців за якими на кінець року не прийнято (позабалансовий рахунок 072)	980	

ХІ. Будівельні контракти

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Дохід за будівельними контрактами за звітний рік	1110	
Заборгованість на кінець звітного року:		
валова замовників	1120	
валова замовникам	1130	
з авансів отриманих	1140	
Сума затриманих коштів на кінець року	1150	
Вартість виконаних субпідрядниками робіт за незавершеними будівельними контрактами	1160	

ХІІ. Податок на прибуток

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Поточний податок на прибуток	1210	

Відстрочені податкові активи:		
на початок звітного року	1220	
на кінець звітного року	1225	
Відстрочені податкові зобов'язання:		
на початок звітного року	1230	
на кінець звітного року	1235	
Включено до Звіту про фінансові результати - усього	1240	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1241	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1242	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1243	
Відображено у складі власного капіталу - усього	1250	
у тому числі:		
поточний податок на прибуток	1251	
зменшення (збільшення) відстрочених податкових активів	1252	
збільшення (зменшення) відстрочених податкових зобов'язань	1253	

ХІІІ. Використання амортизаційних відрахувань

Найменування показника	Код рядка	Сума
1	2	3
Нараховано за звітний рік	1300	
Використано за рік - усього	1310	
в тому числі на:		
будівництво об'єктів	1311	
придбання (виготовлення) та поліпшення основних засобів	1312	
з них машини та обладнання	1313	
придбання (створення) нематеріальних активів	1314	
погашення отриманих на капітальні інвестиції позик	1315	
	1316	
	1317	

Керівник

Головний бухгалтер

Код ЄДРПОУ							
------------	--	--	--	--	--	--	--

Державне статистичне спостереження

**Конфіденційність статистичної інформації забезпечується
статтею 21 Закону України "Про державну статистику"**

Порушення порядку подання або використання даних державних статистичних спостережень тягне за собою

відповідальність, яка встановлена статтею 186³ Кодексу України про адміністративні правопорушення

Звіт з праці
за січень - _____ 200_ року

Подають:	Термін подання
<p>підприємства, установи, організації, їх структурні підрозділи, визначені за переліком органів державної статистики</p> <p>- органу державної статистики за місцем знаходження</p>	<p>не пізніше 7-го числа після звітного періоду</p>

Форма N 1-ПВ
ЗАТВЕРДЖЕНО
наказом Держкомстату
України
від 12.08.2005 р. N 236
Термінова -
квартальна

Найменування організації - складача інформації						
Поштова адреса						
Коди організації-складача						
за ЄДРПОУ	території (КОАТУУ)	виду економічної діяльності (КВЕД)	форми власності (КФВ)	організаційно-правової форми господарювання (КОПФГ)	міністерства, іншого центрального органу, якому підпорядкована організація - складач інформації (КОДУ)*	
1	2	3	4	5	6	7

* Тільки для підприємств державного сектору.

Розділ I. Склад фонду оплати праці та інші виплати

Назва показників	Код рядка	За період з початку року, тис. грн.
А	Б	І
1. Фонд оплати праці штатних працівників, всього (ряд. 4020 + 4030 + 4080)	4010	
у тому числі:		
Фонд основної заробітної плати	4020	
Фонд додаткової заробітної плати, всього	4030	
з нього:		
- надбавки та доплати до тарифних ставок та посадових окладів	4040	
- премії та винагороди, що носять систематичний характер (щомісячні, щоквартальні)	4050	
- виплати в порядку компенсації втрати заробітної плати згідно чинного законодавства: у зв'язку з порушенням термінів її виплати	4060	
внаслідок зростання споживчих цін	4070	
Заохочувальні та компенсаційні виплати, всього	4080	
з них:		
- матеріальна допомога	4090	
- соціальні пільги, що носять індивідуальний характер	4100	

Оплата за невідпрацьований час (із ряд. 4030, 4080)	4110	
з нього оплата (компенсація) основної та додаткової відпустки	4111	
Рядки 4120 - 4150 заповнюються у звіті за січень - грудень		
Натуральна оплата праці, нарахована продукцією, що дозволена до виплати працівникам (із ряд. 4010)	4120	
2. Виплати, що не входять до фонду оплати праці		
Доходи, дивіденди, проценти згідно акцій, внесків та договорів оренди земельних ділянок та майна, що нараховані до сплати (у грошовій та натуральній формі): - штатним працівникам облікового складу	4130	
- особам, які не перебувають в обліковому складі	4140	
Нараховано виплат працівникам за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням	4144	
з них: - оплата перших п'яти днів тимчасової непрацездатності за рахунок коштів підприємства	4145	
3. Реалізовано продукції та послуг		
Вартість проданої продукції та наданих послуг штатним працівникам в рахунок нарахованої заробітної плати (дивись пп. 2.1.7 Інструкції зі статистики заробітної плати)	4150	

Примітка. Показники кількості працівників та робочого часу заповнюються в цілих одиницях, вартісні показники - з одним десятковим знаком.

Розділ II. Кількість та фонд оплати праці окремих категорій працівників (за період з початку року)

Назва показників	Код рядка	Середньо-облікова кількість, осіб	Фонд оплати праці, тис. грн.	Відпрацьовано людино-годин
А	Б	1	2	3
Із загальної кількості штатних працівників облікового складу:				
- жінки	7010			
- працівники, оплата праці яких фінансується за рахунок коштів державного та місцевого бюджету (по статті бюджетної класифікації 1111)	7020			
Працівники, які не перебувають в обліковому складі (позаштатні):				
- зовнішні сумісники	7030			
- працюючі за цивільно-правовими договорами (трудовими угодами)	7040			
	7050			

Розділ III. Розподіл працівників за розмірами заробітної плати

за _____ 200_ р.

(заповнюється за останній місяць кварталу - березень, червень, вересень, грудень)

Назва показників	Код рядка	Фактично, осіб
А	Б	1
Кількість штатних працівників, яким нарахована заробітна плата за місяць, всього (сума ряд. 8020 - 8120)	8010	
у тому числі у розмірі:		
до	8020	
від до	8030	
від до	8040	
від до	8050	
від до	8060	
від до	8070	

від до	8080	
від до	8090	
від до	8100	
від до	8110	
понад	8120	
Кількість штатних працівників, які повністю відпрацювали місяць (із рядка 8010)	8160	
із них працівники, у яких нарахована заробітна плата була в межах мінімальної заробітної плати, встановленої законодавством	8170	
Довідково. Облікова кількість працівників на кінець місяця, яким встановлено тарифну ставку (оклад, посадовий оклад) нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законодавством для працездатної особи	8180	
	8190	

Розділ IV. Рух робочої сили

Назва показників	Код рядка	За період з початку року	
		Всього, осіб	з них жінки
А	Б	1	2
Прийнято працівників	5010		
з них:			
- на новостворені робочі місця	5015		
Вибуло працівників, усього	5020		
з них:			
- з причин скорочення штатів	5030		
- за власним бажанням, звільнено за прогул та інші порушення трудової дисципліни, невідповідність займаній посаді	5040		
Облікова кількість штатних працівників на кінець звітного періоду	5050		
Кількість вакансій на кінець звітного періоду	5061		

"__" _____ 200_ р.

Керівник

(підпис)

(П. І. Б.)

Виконавець

Головний
бухгалтер

(підпис)

(П. І. Б.)

(підпис)

(П. І. Б.)

номер телефону

Форма підготовлена з відтисненого Держкомстатом бланка,
отриманого 24.01.2006 р.

відпустки за ініціативою адміністрації	3100		
неявки у зв'язку з переведенням на скорочений робочий день, тиждень	3120		
простої	3130		X
масові невиходи на роботу (страйки)	3140		
прогули	3150		X
	3180		

** Із форми N 1-ПВ (термінова-місячна) рядок 1060 гр. 2 за відповідний період.

Розділ II. Інформація про укладання колективних договорів

станом на _____ 200_ року
(1 липня, 31 грудня)

Назва показників	Код рядка	Всього	з них виконано
А	Б	1	2
Кількість укладених колективних договорів, одиниць	6010		
з них зареєстрованих	6020		
Кількість працівників, які охоплені колективними договорами, осіб	6030		
Сума витрачених за звітний період коштів на запровадження непередбачених законодавством пільг та виплат працівникам і членам їх сімей, тис. грн. (з одним десятковим знаком)	6040		
Розмір мінімальної місячної тарифної ставки (окладу), грн. (з двома десятковими знаками) встановлений:			
у галузевій угоді	6050		
у колективному договорі	6060		
Кількість зобов'язань у колективному договорі, що підлягали виконанню на момент складання звіту, з питань:	6070		
зайнятості			
оплати праці	6080		
охорони праці	6090		
	6100		

"__" _____ 200_ р.

Керівник _____
(підпис) (П. І. Б.)

Виконавець _____
(підпис) (П. І. Б.)

Голова профкому _____
(П. І. Б.) (підпис)

_____ (в частині складання розділу II)

номер телефону

номер телефону

Форма підготовлена з відтисненого Держкомстатом бланка,
отриманого 02.02.2006 р.

Навчальне видання

Навчальний посібник з вивчення курсу та виконання курсової роботи з дисципліни " ЕКОНОМІКА ПІДПРИЄМСТВА " (для студентів 2,3 курсів навчання денної форми за спеціальностями «Економіка підприємства», «Облік і аудит» напрямку 0501 «Економіка і підприємництво»)

Укладачі: Тетяна Валеріївна Момот, Ганна Григорівна Соболева

Редактор М.З. Аляб'єв

План 2008, поз. 81 Н

Підп. до друку 23.04.2008 р.	Формат 60x84 1/16	Папір офісний
Друк на ризографі	Обл.-вид. арк.5,3	Умовн.-друк. арк. 4,9
Зам. №	Тираж 100 прим	

61002 м. Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12

Сектор оперативної поліграфії, ІОЦ

61002, Харків, ХНАМГ, вул. Революції, 12